

ბრძოლა

ყოველთვიური ორგანო საქ. ს.დ. - რემ. : «LA LUTTE» — Revue mensuelle du
ქმე: პარტ. საზღვარგარეთელ ბიურაბი : Parti Social-Démocrate Ouvr. de Géorgie.

პარიზი. დეკემბერი 1927 წ. N 29—30. Paris. Décembre, 1927

1725
1927

წამება საქართველოში.

ქართველ პოლიტიკურ ტუსაღთა წამება გრძელდება. საოკუპაციო ხელისუფლება მეშვიდე წელია ებრძვის ქართველ ხალხს. ანაივებს მის დოვლათს, კლავს მის საუკეთესო შვილთ, ასახლებს თავდადებულ მებრძოლთ, დენის თავისუფალ აზრს, ახრჩობს მაღალ სულს და ფაქიზ გრძობას; გულგოთის ტანჯვას განიცდის მთელი ერი, ყველა მისი ნაწილი. ყველა მისი დამოუკიდებელი შვილი, ასაკის და სქესის განურჩევლათ მაგრამ ხალხი მაინც არ მოტყუა. მისი ზნეობრივი სიმაგრე არ წაიქცა, მისი წყურვილი თავისუფლებისადმი არ აღიკვეთა.

და აი, მტერი მურტალი და ბარბაროსი განაგრძობს შურისძიებას პატარა ერზე, დამარტოვებულზე, უმფარველოთ, უმწეოთ დარჩენილზე. მოსკოვის მთელი რისხვა მის წინააღმდეგ მიიმართა და ცელით და მახვილით აწარმოებს ბრძოლას საქართველოს მსახობისათვის.

«ბრძოლა»-ს ამ ნომერში მოთავსებული დაწვრილებითი ცნობები საბოლოო ნათელყოფენ იმას, თუ რა ავაზაკთა ხელშია დღეს საქართველოს სვე-ბედი, რა გათახსირებულ და დაცემულთა ბრბო თარეშობს ჩვენში და სანამდე მისულა მათი უძლური მტარვალობა. ქართველ ხალხს საშუალო საუკუნეშია ცკი არ განუცდია ის წამება, ტყვის ის ბოროტი ტანჯვა და მწუხარება, რასაც დღეს კომუნისტებისაგან განიცდის. განა ყოფილა ოდესმე, რომ პატიმარისათვის არ მიეცენ საქმელი და სასმელი? არა, ეს არსად არ გაგონილი ამბავი, დღეს საქართველოში ხდება. განა მომხდარა მაგალითი პატიმარი ტიტვლათ დაემწყვდიათ საკანში და მათ შორის ქალიც? არა, ეს არსად არ მომხდარა, ეს დღეს საქართველოშია გამოგონილი და ხმარებული. ტყვის თავღია საკანში ჩაგდება, სადაც აწვიმს და ათოვს, მისთვის თოვლის ჩაყრა და წყლის მიშვება, მისი ფიცარზე დაკვრა, მდინარეში ჩაგდება—ერთი სიტყვით წარმოუდგენელი ტანჯვა-წვალების მიყენება იმისთვის, რომ ის ჩეკის აგენტათ გაიხადონ, ერის და ქვეყნის მოალაბტეთ გადააქციონ, ღირსება შეუგინონ, ადამიანობა ჩაუკლან და უსულო მძოვრათ თავის მიმდევართა შორის ჩარიცხონ. ამ საშინელ ზომებს აწარმოებენ და მტარვალობენ ჩვენი ხალხის უღირსი შვილები—ჯულაშვილ-ორჯონიკიძე მოსკოვიდან, მახარაძე, ცხაკაია, გელეიშვილი და მათი ძმაბიჭები თფილისიდან. ეს იუდები დღეს იცინიან, ხალხის ზურგზე სისხლიანი ხელებით დაუსჯელათ ნავარდობენ. მათი სიხარული ხანმოკლეა; იუდებს ჯერ არსად გაუმარჯვიათ. მათი აღსასრულიც მოახლოვებულია. მათ თარეშობას დიდი დრო აღარ უწერია.

მოდის განკითხვის უამი და ხალხიც დაჯდება მსაჯულათ. დეე მტარვალებმა იტირონ. მომავალი ჩენია.

წ ა მ ე ბ ა ჩ ე კ ა შ ი .

როგორც სხანს, ზოგიერთი ცნობები საქართველოს ჩეკის საშინელების შესახებ აღწევს ევროპის საზოგადოების ყურამდე და ეს იწვევს იქ სამართლიან აღშფოთებას. ბოლშევიკები კი ყოველთვის უტიფრათ სცდილობენ თვალები აუხვიონ ქვეყანას და თავიანთ პრესაში ისინი უარყოფენ ამ ცნობებს. ჩვენ ეს არ გვიკვირს, რადგანაც შეჩვეული ვართ ბოლშევიკების უტიფრობას. დადგება დრო, საქართველოში ჩეკის მიერ ჩადენილი საშინელებანი სრულიად გამომჟღავნდება და მხოლოდ მაშინ გადავწყვლება კაცობრიობას ნამდვილი სურათი იმ ჯოჯოხეთური რეჟიმისა, რომელიც სულს უხუთავს დღეს ქართველ ერს, რომ მაშინ მთელი განათლებული კაცობრიობა სძაღვით და ზიზღით ზურგს შეაქცევს ბოლშევიზმს.

ყველა მასალების შეკრებაც კი დღეს შეუძლებელია, რადგანაც ჩეკა-გეპუ ეწევა თავის «მოღვაწეობას» ქურდულათ, ხალხის ზურგს უკან, ბნელ ჯურღმულებში. არც იმ მასალების გამოქვეყნება შეიძლება მთლიანათ, რომელიც ხელთა გვაქვს. უნდა იცოდეს ქვეყანამ, რომ ჩეკა-გეპუში ტანჯვა-წამების შესახებ ჩვენ შეგვიძლია მხოლოდ მცირე მასალების გამოქვეყნება...

აქვე უნდა დავუმატოთ, რომ გეპუ არ დასჯერდა ჩეკის მიერ შემოღებულ წამების საშვალელებს და მან შემოიღო კიდევ ახალი საწამებლები. მაგალითად: 1) აქვთ მოწყობილი სპეციალური საკანი-საყინულე, სადაც მოწყობილია (ჭერში) დიდი ვენტილიატორი. აქ ჩაადგენენ გამოიშვლებულ პატიმარს და ჰყინავენ მანამდე, სანამ გრძნობას არ დაჰკარგავს. 2) მოწყობილია კედელში განსაკუთრებული საწამებელი. გამოჭრილია კედელი ისე, რომ შიგ ყრთი კაცი ძლივს შეეტყუვა, აქ ჩასუქდავენ პატიმარს, მიხურავენ კარს და ახრჩობენ შიგ საათობით. 3) შეიდი-რვა დღის განმავლობაში პატიმარს არ აძლევენ არც საჭმელს, არც სასმელს და ასე აწარმოებენ დაკითხვას. ეს წამება სისტემით არის გადაქცეული.

ახლა დავასახელებ მხოლოდ ზოგიერთ პირებს, რომელნიც თითონ გახდენ ჩეკა-გეპუს ინკვიზიციის მსხვერპლნი.

1. ვლასა ბოხობაძე, ს. დ. 1904 წლიდან. დაპატიმრეს 1924 წელს ნოემბერში, ჩასვეს ბნელ გაბინძურებულ სარდაფში, სადაც ულოკინოთ და უპალტოთ გაატარა 38 დღე და ღამე; პირველ ზუთ დღეს არ აძლევდნენ წყალს, რის გამოც პირში გაუჩნდა ობი და ენის მოძრაობა შეუჩერდა, ამიტომ ის იძულებული იყო პირი შარდით ესველებოდა; არ გაპყავდნენ გარეთ და ბნელ სარდაფს ფენისადგილათაც ხმარობდა. 32 დღის შემდეგ შიმშილისგან და სიცოცხისგან არაქათ გამოღეული იძულებული შეიქნა გამოეცხადებინა შიმშილიდან და მოეთხოვა: ა) კონკრეტული ბრალდების წაყენება და ბ) საცემების მიღების ნებართვა. ოთხი დღის შიმშილის შემდეგ მოთხოვნილება დაკმაყოფილებულ იქნა. ამნაირათ ზუთი კვირის შემდეგ დართეს გადმოცემების მიღების ნება. ბნელი სარდაფიდან გადაიყვანეს სინათლიან ერთეულში. შეიდი თვის განმავლობაში იჯდა სწავდასხვა ერთეულებში მარტო, აქედან 72 დღე იჯდა «ბოქკაში». 11 თვის შემდეგ გადაიყვანეს მეტენში, სადაც ის ძალზე დაავითმყოფებული იხდის სასჯელს. მისჯილი იქვს 5 წელი.

2. დავითაშვილი ვასილი, ახ. მარქსისტი, მუშა. დაპატიმრების დროს ქუჩაში სცემეს გამოძიებლებმა ალინინმა და კუშჩევმა, ორ ალაგას გაუტეხეს თავი და დასისხლიანებული, გრძობა დაკარგული ეტლით მიიტანეს ჩეკაში. როცა გრძობაზე მოვიდა, კიდევ სცემეს და შემდეგ ჩასვეს სარდაფში. ყოველ გამოძახებაზე დასაკითხავათ ორი თვის განმავლობაში ყოველთვის სცემდნენ გამოძიებლები ალინინი, კუშჩევი, ნაზაროვი, თოდუა და სხვები. ალინინი სახეში აფურთხებდა და ასე აბრუნებდა საკანში. ცემისაგან მას ვახუთილი აქვს ყურის აპკი. გადაასახლეს სოლოვკაში 1925 წლის ენკენისთვეში.

3. ლორთქიფანიძე . . . ახალგაზდა მარქსისტი, სტუდენტი, აწამეს ქუთაისის ჩეკაში, ცემით ჩაამტვრიეს გვერდის ნეკნები. გადაასახლეს 1925 წლ. ენკენისთვეში სოლოვკაში.

4. ევანია იოსები, უპარტიო, მასწავლებელი, აწამეს ქუთაისის ჩეკაში. კიდებდნენ ფეხებით მალა და სცემდნენ თოფის ზუმპას. გადაასახლეს სოლოვკაში 1926 წლის სექტემბერს.

5. არონიშიძე სევერიანე, ს. დ. რკ. გზელი. 11 თვის ბნელ სარდაფში წამებების დეგ გადასახლეს 1925 წლ. სექტემბერში სოლოვკაში.

6. ჩუტლაშვილი დავით, ს. დ. 1898 წლიდან. მუშა. დააპატიმრეს ექვით 1925 წ., 5 დღე ჩასვეს ფეხისადგილში. მეტეხში ჩეხოსლავიის ახალგაზდების დელეგაციის შეკითხვაზე განუცხადა: «დამპირებს და ფეხისადგილში მახლობდენ იმიტომ, რომ ვარ ქართველი მუშა, 27 წელი ვმუშაობდი სოც. დემ. პარტიაში». ესლა პატიმრობიდან განთავისუფლებულია.

7. ცქიფურიშვილი გიორგი, ძველი მუშა, ს. დ. ქუთაისის ჩეკაში აწამეს ოთხი თვე, ბნელ სამკუთხედში (სადაც ერთი კაცი ძლივს ეტევა) ყავდათ ჩამწყვდეული ორი თვე. 8 დღის განმავლობაში არ აძლევდენ არც პურს და არც წყალს. გადასახლეს რუსეთში 1927 წლის აპრილში.

8. სამხარაძე ტროფონი, მეჩქმე, ს. დ. ერთი თვე იჯდა ქუთაისის ჩეკის ბნელ სამკუთხედში; სასმელ-საჭმელს არ აძლევდენ 8 დღის განმავლობაში. თფილისის ჩეკაში იგი ჩააგდეს საყინულე საკანში და გარედან გამომძიებელი ეკითხებოდა—იტყვი თუ არა სიმართლესო. ის გაიტანეს საყინულიდან გრძობა-დაკარგული. გადასახლეს რუსეთში 1927 წლის აპრილში.

9. მოსიძე ვლადიმერ, ს. დ., სტუდენტი; 6 კვირა ყავდათ ქუთაისის ჩეკის ბნელ სამკუთხედში. თფილისის ჩეკაში ჩაქედეს კედელში. სამი თვის წამების შემდეგ გადასახლეს რუსეთში 1927 წლის აპრილში.

10. გუგუშვილი გრიგოლ, ს. დ., მეზღვაური. აწამეს ბათუმის ჩეკაში. შიშველი ჩააგდეს განსაკუთრებულ საწამებელ ბნელ საკანში № 10, რომელსაც განგებ აქვს ჭერი ისე მოწყობილი, რომ საკანში ჩამოდის წვიმა და თოვლი. ოთხმოცი დღის ამ საკანში წამების შემდეგ გადაიყვანეს ხსვა საკანში. ხშირათ ტიტვეს აბამდენ ბაჭრით ფიკრზე და ყინვით შეწუხებულს, რომ არ ეყვირა, პირს უტუნავდენ ქუჩუიან ჩერბით. ბევრ ცემისაგან და წამებისაგან დაავათმყოფებული 1927 წლის აპრილში გადასახლეს რუსეთში.

11. კიკვაძე მიხეილი, მოწაფე, ახ. მარქ. ქუთაისისა და თფილისის ჩეკებში ცემატყევისა და წამების შემდეგ 1926 წელს ოქტომბერში შეიარყა ჭკუიდან. თფილისის ჩეკის სარდაფში თვითკვლევლობის მიზნით გადაიჭრა მაჯა. მოთავსებულია საციეთში.

12. გოგვაძე კირილე, ს. დ. დააპატიმრეს 1927 და ბათუმის ჩეკაში ცემით დამატკრიეს. გარდაიცვალა ჩეკის სარდაფში.

13. ახალკაცი სტეფანე, რკ. გზელი ს. დ., დააპატიმრეს 1927 წლის აპრილში, აწამეს თფილისის ჩეკაში. ჩაქედეს კედელში, სადაც მას მეტის მღელვარებისაგან ამოქცა ნალველი, რის გამოც იგი გაყვითლდა და გასივდა. მიძიმეთ დაავათმყოფებული გადაიყვანეს ციხის საავათმყოფოში, მაგრამ იქიდან რამდენიმე დღის შემდეგ კვლავ დააბრუნეს ჩეკაში და ჩააგდეს საყინულე საკანში, საიდანაც ცოცხალ-მგვდარი გაიტანეს და მოათავსეს საავათმყოფოში.

14. მარგალიტაძე დიომიდე, გლეხი, ს. დ., აჯანყებაში მიიღო მონაწილეობა თავის ძმა თედორესთან ერთად. იყო ერთ-ერთი ხელმძღვანელთაგანი გურიაში. დააპატიმრეს 1925 წლის ბოლოში. ბრალდების შეკეთებით (ბანდიტიზმი) გადასახლეს 1926 წ. სოლოვკაში, სადაც იგი გარდაიცვალა. ასევე შეკეთებული ბრალდებით დიომიდესთან ერთად დააპატიმრეს მისი ძმა თედორეც და 1926 წ. გაუსამართლებლათ დახვრიტეს.

15. იქიავა მარო, მკერავი, ს. დ. ახალგაზდა ქალი. ექვით დააპატიმრეს ბათომში 1926 წელს. ზამთარში სრულიად ტიტველი ყავდათ დამწყვდეული ბათუმის ჩეკის განსაკუთრებულ საწამებელ საკანში № 9, სადაც მას აწვიმდა და ათოვდა ზედ. აშიშშილეს რამდენიმე დღე. ექცეოდნენ უდიერათ—ლანძღავდნენ და აგინებდნენ. შიშველი ქალი, როცა მასთან გამომძიებელი ჩადიოდა და ეკითხებოდა—გამოტყდებოდა და იტყოდა სიმართლეს თუ არა—ის ყინვით და შიშშილით შეწუხებული ტირილით ემუდარებოდა მას. რომ მისთვის დაებრუნებინათ პერანგი მაინც. ასე აწამეს რამოდენიმე თვე და შემდეგ გრძობა-დაკარგული გამოიტანეს საკანიდან და სრულიად დაავათმყოფებული გადაგზავნეს თფილისის ჩეკაში.

16. გაბუნია დიმიტრი, ს. ფ., დააპატიმრეს 1925 წლის დასაწყისში. ისედაც ავათმყოფმა ვერ აიტანა ჩეკის წამება და სიკვდილის პირზე მიმდგარი საკაცით გაიტანეს საავათმყოფოდან იმავე წლის შემოდგომაზე. მაგრამ რადგანაც ის არ მოკვდა და დეტყო გამოკეთება, კვლავ დააპატიმრეს 1926 წლის მარტში. ჩეკის და ციხის პირობებში

ის იმდენათ დაავათმყოფდა, რომ ექიმთა კომისიამ მისცა 454 მუხლი, რაც ნიშნავს იმას, რომ ასეთი პატიმრის ციხეში გაჩერება არ შეიძლება. მიუხედავად ამისა გაბუნინას მაინც მიუსაჯეს 3 წლით რუსეთში გადასახლება. ამის გამო გაბუნინამ გადასწყვიტა სამშობლოში სიკვდილი და გამოაცხადა შიმშილობა. მისი, როგორც მომაკვდავის, წყევანა ეტაფში ვერ მოახერხეს და ჩეკამ სამი წლით გადასახლება შეუცვალა ხუთი წლის ციხით. ის მუდმივად იმყოფება ციხის საავათმყოფოში და უცდის სიკვდილს.

17. თალიაშვილი ქარუმა, ს. დ., დააპატიმრეს 1926 წლის მაისში. ჩეკაში ის დაუზოგავათ აწამეს, რის გამოც შეირყა ჭკუიდან და მძიმეთაც დაავათმყოფდა. იგი გაანთავისუფლეს, როდესაც უკვე სულს ლევდა, საკაცით გაიტანეს ციხის საავათმყოფოდან მომაკვდავი და მალე გარდაიცვალა.

წ ა მ ე ბ ა ს ო ხ უ მ ის ჩ ე კ ა შ ი .

1. პერტაია ისიდორე დააპატიმრეს 16 მარტს. 17 მარტს ლამის 12 საათზე გამოძიებელ ტოლსტოვმა ორი ჩეკისტის დახმარებით სცემა «დაკითხვის» დროს. სამს ადგილას თავზე და შუბლზე ეხლაც ატყვიან დანარტყამი (შრამი).

2. მათითაიშვილი სიმონ, მუშა, დააპატიმრეს 26 თებერვალს, გალახეს სამჯერ, რის შემდეგ ჩაადგეს ბნელ კარცერში, სადაც ყავდათ ერთი კვირა.

3. სიხარულიძე დათიკო, 25 წლ., ს. დ. დააპატიმრეს 24 თებერვალს. ჰყავდათ 45 დღე კარცერში (15 დღე ბნელში).

4. ლომინაძე იორდანე, 43 წლ., ს. დ., მუშა, დააპატიმრეს 24 თებერვალს, 15 დღე ჰყავდათ ბნელ კარცერში. შემდეგ 9 მარტს გადმოიყვანეს და ლამის 2 საათზე «გამომძიებელ» ტოლსტოვის ოთახში სცემეს, რის გამო მოკლებულია სმენას ორივე ყურში. 29 მარტამდის ჰყავდათ ერთეულში. წყლისათვის და ფეხისადგილზე გამოჰყავდათ მხოლოდ ღამ-ღამობით.

5. ფოცხიშვილი მაქსიმე, 32 წლ., მუშა, ს. დ., დააპატიმრეს 29 მარტს. დაამწყვდიეს (საეციკალურ) ციხით ამოყვდილ პატარა საკანში, მიუშვეს შიგ წყალი, სადაც ჰყავდათ რამდენიმე დღე, შემდეგ გამოიყვანეს და სცემეს.

6. ოუჯავა გრიგოლი, სტუდენტი; 29 წლ., ს. დ., გადასახლებიდან (რუსეთიდან) ახლად დაბრუნებული. დააპატიმრეს 24 თებერვალს. 45 დღე ჰყავდათ დაუკითხავი მარტოდ «საკანში» № 9, «საკანი» მოთავსებულია ფეხისადგილის გვერდით, საიდანაც გამოყვანილია ხერელი და გამოდის სუნი და სიბინძურე, ზომით არის 18 : 18 ვერშოკი.

წ ა მ ე ბ ა ბ ა თ ო მ ის ჩ ე კ ა შ ი .

1. ქანტურია ათანასე 13 დღე ჰყავდათ ბნელ ერთეულში. საკანი № 1. (გამომძიებელი სინკინი).

2. ნოდია მიხეილი. აშიმშილეს რამდენიმე დღე, 28 დღე ჰყავდათ ბნელ ერთეულში ამას გარდა 7 დღე შიშველი მე-9 ერთეულში და დილა-სალამობით ასხამდენ ტანზე ცივ წყალს (გამომძიებელი მინინი).

3. ჯაყელი ნოე. 22 დღე ჰყავდათ ბნელ და ცივ № 1 ერთეულში (გამომძიებელი გვანცილაძე).

4. ელენტი გრიგოლი. ჰყავდათ 21 დღე ბნელ ერთეულში (სინკინი).

5. თურმანიძე მიხეილი. 45 დღე ბნელ ერთეულში (მინინი).

6. ჩიქვაიძე (შეიძლება იყოს ჩიქვილაძე. რედ.) თომა. ძველი ს. დ., გადასახლებული იყო თვითმპყრობელობის დროს ციმბირში. 33 დღე ბნელ ერთეულში (მინინი).

7. კაჭარავა მოსე. 12 დღე ბნელ ერთეულში და 9 დღე ფეხისადგილის გვერდით მე-9 საკანში (მინინი).

8. ჯიჯიეიშვილი სიმონ. 9 დღე იმავე საკანში (მინინი).

9. გეგეჭკარი ვალოდია. 16 დღე ბნელ ერთეულში და 10 დღე № 9 საკან. (მინინი).

10. ჩხეიძე ტოტია. 16 დღე ბნელ ერთეულში (გვანცილაძე).

11. ლომაძე დავით. 56 დღე ბნელ ერთეულში (მინინი).

12. ციციძე ალექსანდრე. 33 დღე ბნელ ერთეულში (მინინი).

13. იმნაიშვილი ეპიფანე. 7 დღე საკანში № 9 (მინინი).

14. მგალობლიშვილი მიხეილ. 20 დღე საკანი ერთეული № 10, ცივი და ფეხისადგილის გვერდში (მინინი).

15. გომუა ერასტი. 42 დღე ბნელ ერთეულში (მინინი).

16. გოგუაძე კირილე, აწამა გამოძიებელმა სინკინმა, დაპატიმრებული იყო აპრილის პირველ რიცხვებში,—გარდაიცვალა ფენისადგილის გვერდზე, საკან № 10-ში 27 აპრილს (მასწავლებელი, ს. დ., 30 წლისა).

17. ჩახაიძე შალვა (შაკო) ემიფანეს ძე, აწამეს საშინლათ. რის გამო დაავითმყოფდა. ჩეკა იძულებული იყო ის გადაეყვანა საავითმყოფოში, სადაც მან საშინელ წამებაში დაიღა სული.

ამას წინათ რომ გწერდით ნიკო ჯაბაშვილის შესახებ, ის აწამა «გამომ.» ისაკაძემ. ამდაგვარი წამება გავლილი აქვს, პატარა ნაწილის გამოკლებით, ყველა პოლიტ-პატიმრებს, რომლებიც ამჟამათ იმყოფებიან მეტეხში. მეტეხში კი არის ეხლა 250 პოლიტ-პატიმარი საქართველოს ყველა კუთხეებიდან. ამას გარდა სავსეა თფილისის ჩეკა და პროვინციის ციხე ჩეკები პოლიტ-პატიმრებით.

ო ზ უ რ გ ე თ ი ს ჩ ე კ ა შ ი .

1. თურმანიძე მიხეილ, შიშველი ყავდათ ჩაგდებული ციხე ერთეულში 48 დღე-დღეში აძლევდნენ ნახევარ გირ. პურს. (გამომძიებელი ისაკაძე და სიმონიშვილი).
2. ძაძაძია აკაკი, აშიშვილეს 10 დღე. გამოძიებლისათვის ცემის დროს ხელის შებრუნებისათვის დაესივნენ ჩეკისტები, თავი გაუტეხეს და ჩააგდეს ერთეულში, არც საექიმო დახმარება მისცეს (ისაკაძე).
3. ბორჩხაძე მოსე. ახ. გაზ. მარქს. აშიშვილეს 9 დღე და სცემეს (სიმონიშვილი და გოგია).
4. სიხარულიძე ნადია, აშიშვილეს ათი დღე და უწამაწური სიტყვებით აგინებდნენ (იგივე გამოძიებლები).
5. სიხარულიძე მარო აშიშვილეს 10 დღე, უხეში ქვევის გამო ჭკუაზე შეიშალა და ეხლა საავითმყოფოშია (იგივე გამოძიებლები).
6. სიხარულიძე უშნავი აშიშვილეს 8 დღე და სცემეს (სიმონიშვილი).
7. ყორღანია ვალიკო, ახლ. მარქ., აშიშვილეს 10 დღე და სცემეს (გოგია).
8. ჭანუყვაძე ისაკი, სცემეს და აშიშვილეს 9 დღეს (სიმონიშვილი).
9. ფირცხალაშვილი სევერიანე, აშიშვილეს 12 დღე და სცემეს (ყლენტი, ისაკაძე, სიმონიშვილი).
10. დოლიძე ვლადიმერი, გაშიშვლებული ჩაგდებული ყავდათ დეკემბრის თვეში, აშიშვილეს 9 დღე, თოვლში სრულიად შიშველი გააჩერეს 2 საათი (პოლშინა).
11. ჭელიძე მაქსიმე, აშიშვილეს 7 დღე და სცემეს (კვიტაიშვილმა და პოლშინმა).
12. ბორჩხაძე ნიკოლოზი, სცემეს, წაიყვანეს ბავვის წყალზე ზამთარში, ჩააბეს წელში ბაწარი და ჩააგდეს წყალში. ამოათრევდნენ და ეკითხებოდნენ, თუ გასცემდა ამხანაგებს. ძალზე დაავითმყოფებული გადაასახლეს (პოლშინმა და კვიტაიშვილმა).
13. ბაქრაძე ბაგრატ 24 დღე ყავდათ ჩაგდებული სარდაფში, აშიშვილეს 6 დღე (თფილისის ქართ. ჩეკაში—არაველიძე და პოლშინმა).
14. ტრაპაიძე მიტროფანე, რომელიც ცემისაგან სისხლს არწყევდა, გადარჩენაც საეჭვოა, აშიშვილეს 8 დღე (ოზურგ. სიმონიშვილმა).
15. დობორჯგინიძე ილიკო, ერთეულში შეყარეს ბლომათ თოვლი და ამ თოვლიან საკანში, როდესაც თოვლი დადნა, წყალში დაჰყო თორმეტი დღე, აშიშვილეს 8 დღე (ოზურგ. პოლშინმა).
16. ჭეიშვილი ბაგრატ, ახალგაზდა მარქ. სცემეს და აშიშვილეს 5 დღე, სარდაფში ყავდათ 15 დღე (თფილისის ჩეკაში პოლშინმა და შაშურკინმა).
17. ლონტი ჩითანა 16 წლისა, ახ. მარქ., სცემეს და აშიშვილეს სამჯერ—7-8-7 დღეს ოზურგეთში (სიმონიშვილმა).
18. სადრაძე ივანე, მუშა, ს. დ. აშიშვილეს 9-10-7 დღეს (სიმონიშვილმა).
19. სადრაძე ამბროსი, მიწის მუშა, ს. დ. სცემეს აშიშვილეს 9-8-7 დღე (გოგია).
20. ყლენტი ვლადიმერი ახ. მარქ. სცემეს და აშიშვილეს 12 დღე (ისაკაძე).
21. ვასაძე გიორგი, სოც. დემ. „ „ „ 9-8 „ „
22. ბიბინიშვილი ვენექტე, ს. დ. „ „ „ 8-7 (გოგია).
23. ხუნდაძე ივანე (ვანიჩკა) „ „ „ 7-8 (ისაკაძე).
24. რამიშვილი ამბროსი „ „ „ 10-7 (სიმონიშვილმა).
25. რამიშვილი სერგო „ „ „ 11 (გოგიაშვილი).
26. ლომინეშვილი ალფეზ ს. დ. აშიშვილეს 10 დღეს (გოგია).

27. შალვაძე გრიშა, ახ. მარტ. ცემით და სიცივით დაინვალიდდა, ხელები და ფეხები დაეფანჩხა, ასე რომ, ექიმების დასკვნით კაცათ აღარ გამოდგება. ესლა განთავისუფლებულია (ბათუმის ჩეკაში ისაკაძემ).

28. სიხარულიძე შინა, 70 წლის მოხუცი ქალი, აშიმშილეს 5 დღე (ოზურგ. სიმონიშვილმა).

29. ჭანიშვილი თეოფილე, ს. დ. სცემეს და აშიმშილეს 10-8 დღე (სიმონიშვილმა).

30. რამიშვილი ვარლამი, ს. დ. სცემეს და აშიმშილეს 9-8 (გოგიშვილი).

31. კიკვაძე გრიშა, ს. დემ. სცემეს და აშიმშილეს ოზურგეთის ჩეკაში 10-9 დღე (გოგიშვილმა).

32. სიხარულიძე ვერა, აშიმშილეს 7 დღე. (50 წლისაა).

ყველა დასახლებული პირები, მცირე გამოწაკლის გარდა, ძალზე დაავატყფებულა უხეში წამებით და შიმშილით.

(ისაკაძე, ის ისაკაძეა, რომელიც ბათუმის ჩეკაში მოღვაწეობდა).

ყურადღება მისაქცევია ის გარემოება, რომ, როდესაც პატიმარს აშიმშილებენ 10 დღეს და მიდგება სიკვდილის პირზე, გამოიტანენ საკომენდანტოში, და მობრუნების შემდეგ ისევ აშიმშილებენ. ხშირათ ერთ პატიმარს სამჯერ აშიმშილებენ, მოაბრუნებენ და ისევ აშიმშილებენ, ორჯერ სამჯერ 7-8 დღეობით).

გ ა უ ხ ა მ ა რ თ ლ ე მ ლ ა თ და ს ვ რ ე ტ ა .

ამა წლის ივნისში ჩეკამ გაუსამართლებლათ დახვრიტა სამხედრო სკოლის კურსანტები მუყდლიშვილი და ინჭკირველი. მათთან ერთათ დახვრიტეს ოთხი პირი, რომელთა ვინაობა ვერ გამოვარკვიეთ.

ამა წლის 14 ივლისს ღამით ჩეკამ აგრეთვე გაუსამართლებლათ დახვრიტა სხვებთან ერთად ორი ახალგაზდა გლეხი, ყოფილი გვარდიელები, გელაშვილი ვარლამა—რაჭველი მეპურე და ხატიაშვილი თედო, მიწის მუშა საგარეჯოდან. ესენი დააპატიმრეს საგარეჯოში ათი თვის წინათ და აბრალებდნენ ვილაც ვაჟრის გაძარცვას. ეს პირები საგარეჯოს ჩეკის თავმჯდომარე ლომიძემ აწამა დაუხოვავათ. რამდენიმე თვე ყავდათ ჩაგდებული ბნელ სარდაფში; გამუდმებით სცემდნენ ჯოხებით, რევოლვერით და თოფის ზუმპით; უწყობდნენ დახვრეტის სიმულიაციას: გაიყვანდნენ თითო-თითოდ და შესაშინებლათ ესროდნენ რევოლვერიდან. ამ სროლას ავონებდნენ მეორეს, აჩვენებდნენ მას დასისხლიანებულ ხალათს და ეუბნებოდნენ, რომ მისი ამხანაგი დახვრიტეს და თუ არ გამოტყდება მასაც დახვრეტენ.

მიუხედავათ ამდენი წამებისა ისინი თავს დამნაშავეთ არ სცნობდნენ და დახარალებული ვაჟარიც მათ ხელს არ ადებდა.

როცა ეს უბედური გლეხები ციხეში მიიყვანეს, მათ დასწერეს განცხადება საქართველოს პოლიტ-სამართლებლო თავმჯდომარის სახელზე, სადაც აღიარებდნენ, რომ ისინი სრულიად უდანაშაულო არიან და ტყვილა-უბრალეთ აწამა საგარეჯოს ჩეკამ. ამ ჩივილს შედეგათ მოყვა მათი დახვრეტა.

ასე ემართება ყველას, ვინც გაბედავს და ჩეკაში წამების შესახებ საჩივარს აღძრავს ხელისუფლების წინაშე. ამისთვის არა ერთი და ორი გამოუსალმებიათ სიცოცხლისათვის; მაგ. ფოთის შავი ქვის მუშა გრ. ანჯაფარიძე, ზუგდიდის მაზრის გლეხი იასონ ცხადაია და სხვები.

შედარებისათვის საინტერესოა გავიხსენოთ, თუ როგორ ექცევიან ხელისუფლების ორგანოები თავისიანებს, რომლებიც მართლაც ჩასაქალაქი არიან ხალხის მიერ. აი თუნდ ამ დღეებში გასამართლებული მეცხრე უბნის კომისარი გორდაძე. რამდენი სისაძაგლე არ ჩაუდენია ამ გათახსირებულ პირუტყვს. მაგრამ აღსანიშნავია ის, რომ ეს ვაჟბატონი ნიკოლოზის დროიდანვე ყოფილა ცნობილი ბანდიტი. მაშასადამე, როგორ შეიძლება არა სცოდნოდნა მისი ვინაობა მილიციის უფროსს ბ. ხმადაძეს. რა თქმა უნდა იცოდა და მაინც ყავდა სამსახურში. ეს ასეც უნდა იყოს. საოკუპაციო ხელისუფლება თავიდანვე გორდაძისთან ბანდიტ-ნაძირალებს ეყრდნობა და ხანდახან ეს ნაძირალები, რაიმე შემთხვევის გამო, ამოტივტივდებიან ხოლმე ჭაობიდან.

გორდაძემ ხელისუფლების ყურადღება დაიმსახურა იმით, რომ 1924 წლის აჯანყების დროს მრავალი გლეხი დახვრიტა სვანეთში.

თუ კი საშა გეგეჭკორს არ რცხვენია მის საყვარელ რესტორან «პტიშვო»-ში მუშაობის დამხრჩობადეს როსკიკ ქალებთან ქეიფში და ფლანგავდეს სახელმწიფო ფულებს; თუ კი შალვა ელიაეას აქვს უფლება ზაპესიდან ქრთამები იღოს, სახელმწიფო ფული ფლანგოს ქალებთან და ვაყებთან არანორმალური სქესობრივი კავშირი იქონიოს და გარყენილების წუშმეში ჩაიხრჩოს, რატომ არ უნდა ქონდეს ამის უფლება წვრილფეხა ბანდიტ გორდაძეებს. გორდაძეს მკვლელობისათვის და სხვა მრავალ ბოროტმოქმედებისათვის მიუსაჯეს მხოლოდ რვა წლის ციხე.

კომენტარიები მეტია.

ც ნ ი მ ე ნ ი პ ე ლ ი ტ ი კ ე რ პ ა ტ ი მ რ ე მ ს ე .

1926 წლის 12 დეკემბერს გადასახლეს ციმბირში (ნარიშის მხარე) პირველ ქართულ ლეგიონის ჯარისკაცები: აბულაძე ნიკოლოზ, გველესიანი დავით, ზაქარეიშვილი თედოზო, მსხილაძე აბესალომი, მამაგეიშვილი გრიგოლი, ნიკოლაშვილი დავით, ღვინბერიძე გრიგოლი, ყაჭეიშვილი ვარდენ, ჩხეიძე გრიგოლი, და ორი ჩელიაბინსკის პოლიტბიოლიატორში—სილიბისტრო პერტახია, და სერგო ფილოია; ყველა ესენი გადასახლებული არიან სამ-სამი წლით, ეკუთვნიან ახალგაზდა მარქსისტთა ორგანიზაციას, ბრალდებით არალეგალური მუშაობა, დაპატიმრებული არიან თბილისში იმავე წლის 10 მაისს. მეტეხში იმყოფებიან იმავე ლეგიონის და მათთანვე დაპატიმრებული ჯარისკაცები იერემია მუჯირი და ალექსანდრე ქუთათელაძე. მისჯილი აქვთ იმავე ორგანიზაციის წევრობისათვის თითოს ერთნახევარი წელიწადი. გასული წლის 23 ივლისს დაპატიმრეს ქართულ მეხუთე ლეგიონის ჯარისკაცები (ქუთაისში) და არალეგალურ მუშაობისათვის მიუსაჯეს სხვადასხვა ვადით ციხე: გძელიძე ალექსანდრე (მეთაური), მისჯილი აქვს 10 წელი, ბორჩხაძე შალვა—5 წ., გეგეშიძე პოლიკარპე—წელიწადი, იშხანაშვილი, გიორგი ციბალაშვილი ათ-ათი წელი, პატატუნაშვილი გარსევან ხუთი—5 წ. ცაავა დავით და ქუმბურაძე ამბროსი სამ-სამი წ., ყველა ესენი არიან სოციალ-დემოკრ. ორგანიზაციის წევრები. სასჯელს იხდიან მეტეხის ციხეში.

როგორც პირველ ლეგიონის, ისე მეხუთე ლეგიონის ჯარისკაცები ყველა არიან გლეხები.

ამჟამათ მეტეხის ციხეში იმყოფებიან სხვადასხვა ქართული ნაწილების ჯარისკაცები. სახელდობ: მეორე ლეგ.—ხავთასი ვლადიმერ დაპატიმრებულია 2 ივნისს, ცხენ. ლეგიონიდან: ცხონდია სიმონ, გობრონიძე დავით, გიორგაძე დავით, ჭყონია სევერიანე; დაპატიმრებული არიან ამა წლის 21 ივნისს ქართულ საარტილერიო ლეგიონიდან: იაკობაშვილი გიორგი და ზუმბაძე ნიკოლოზ დაპატიმრებულია 21 ივნისს. ცნ. ლეგიონი.—ცაბაძე ნიკოლოზ, ჯაველიძე სერგო (ქარ. ქვევითი ლეგ.) 21 ივნისს; მექევიძე გ. ქართული დივიზიის შტაბის უფროსი მოხელე დაპატიმრებულია 29 ივნისს ყველა ამათ ბრალდებით სოც.დემ. ორგანიზაციის წევრობა და არალეგ. მუშაობა. იმყოფებიან ძიების ქვეშ: სერაპიონ ჩხაიძე დაპატიმრებულია 20 ივნისს და ამჟამათ იმყოფება მეტეხში. მოელის რუსეთში გადასახლება.

მეტეხში იმყოფებიან აგრეთვე სხვადასხვა ქართულ ლეგიონის ჯარისკაცები, დაპატიმრებულინი გორში 23 ივნისს: ჯაფარიძე ივანე, გაბუნია ტროფიმე, გელდიაშვილი ლევან, ახობაძე ფერემ, ჩხეიძე დავით, გუბელიძე ამბროსი, გოგელია გერონტი, ფანცულაია ვარლამ, ნიკოლაშვილი გიორგი, მქავია სერგო, წულაია გიორგი, აღანია ამირანი, გაგუა ტიტოკო. ჩხეიძე მიხეილ, და დიდებულიძე გენო (ქართ. ლეგიონის საქმის მმართველი). ყველა ამათ ბრალს სდებენ არალეგალურ მუშაობაში და სოც.დემოკრატიულ პარტიის წევრობაში. ამას გარდა მრავალი ჯარისკაცები არიან დაქერილნი თბილისის ჩეკაში და პროვინციების ციხე-ჩეკებებში.

16 ივლისი 1927 წ.

გ ა დ ა ს ა ხ ლ ე ბ უ ლ თ ა ს ი ა .

30 მარტს გაგზავნეს სოლოვკაში ჭიათურის მუშა-მეჩანკი, ს-დემ. ტარიელ აბდუშელიშვილი, 27 აპრილს გადასახლეს სოლოვკაში უპარტიო სანაძე პრასკოვია. 27 აპრილს გადაგზავნეს იაროსლავის იზოლიატორში დაავამყოფებელი ალექსანდრე კალანდარიშვილი, ს-დ. 30 მარტს, ვადის გათავების შემდეგ, რუსეთში გადასახ-

ლეს დაწინაყვები: კანკანიანიცი გრატ და სარქისიანიცი არმენაყა. 5 იუნის გაგზანენს მსხვერპლის განკარგულედაში: ბორჩხაძე ნიკოლოზ, მეგრულიძე ალექსანდრე, მუხაშაგრია დომენტი, მეგრულიძე არტემ, მარირი იოანე ს-ფ., მანჯგალაძე ივანე, კოტრიკაძე ტარასი ბერკალაია პორფილე, ცოტაძე დომენტი, არივანოვი გრიგოლი, თედია ვლადიმერი, კურულაძე იონა, გაღვიშვილი სერაფიმონ, ვაშაკიძე იასონ (ძმა დიმიტრი მოკლეს 1923, მოჟულეს მეტენის ციხეში), ბურჯანაძე ვერა (24 წელში დაუხვრიტეს ძმა ვლადამერი, ხოლო მეორე ძმა შალვა გადასახლებულია რუსეთში), პაპავა ვასილ, კაპუხიძე დიმიტრი, გიორგაძე ბენია, ვაგუა პარმენი, შილაკაძე სილოვანი მელქაძე ივანე, სულაბერიძე ნეოფიტე, ლეკვეიშვილი აკაკი, ჯგარიშვილი სევერიან, ქიშმარეიშვილი ნიკოლოზ, გოგვისანიძე ივანე, ბარკალაია ივანე, ბაბუნაშვილი პავლე, (მოხუცი, ძველი მუშა, 1922 წელში გადასახლებული იყო სამი წლით რუსეთში) ოდილაძე მიხეილ.

ყველა ესენი მარრის გამოკლებით არიან სოციალდემოკრატები.

ამათთან ერთათ გადასახლეს სომხეთის უზუნ. სასამართლოს მიერ გასამართლებული დაწინაყვები: სტეფანიანი არტაშეს, სიმონიან პეტროს, სტეფანოსიანც ისაკ. ამათ მისყვინი ქონდათ ათ-ათი წელი.

ჩამოყვანილია სომხეთიდან 17 სომეხი-ახალგაზდა მარქსისტები, მათ შორის სამი ქალი.

ჩამოიყვანეს სოხუმიდან 15 პოლიტიკური პატიმარი.

მეტენში აქამათ არის სამასამდე პოლიტიკური პატიმარი. ციხის საკნები ძალიან დატვირთულია: თითოში 30-40 კაცია. ჩეკავიც ბევრია პოლიტიკურები და როგორც ვიცით მახრებშიდაც ბევრია დაპატიმრებულები.

მუსავატელი გეულ ახმედოვი, რომელიც დაპატიმრებულია 21 აპრილს 1925 წ. დღემდის ძიების ქვეშ იმყოფება, რომელმაც 4 იუნის გამოაცხადა შიმშილი, მოითხოვს ბრალდების წაყენებას, 8 დღე გადის და არავინ არაფერს კითხავს.

პოლიტიკური პატიმარი—უპარტიო ალიმ დარახველიძე აჯანყებაში მონაწილეობისათვის დაპატიმრეს 24 წლის 20 სექტემბერს. იმყოფებოდა ძიების ქვეშ 32 თვე, შემდეგ მიუსაჯეს 10 წელი და სასჯელის მაქსიმუმი.

უკანასკნელ ხანებში გადასახლებულთა სია.

დაწინაყვები: ტერაბრაშიანი მიხტარ და სრაფიანც არამა, გაბუნია ბაგრატ ს-ფედ., ბოჟორიშვილი ალექსანდრე, ბურჯანაძე შალვა, გუბელაძე დიმიტრი, გძელიძე ერმილე, თალაკვაძე აკაკი, კვინიკაძე გრიგოლ, ლორთქიფანიძე ვლადიმერ, მატარაძე სანდრო, მაკარიძე ისიდორე, მოსიძე ვლადიმერ, მეფარიშვილი გედევან, სამხარაძე ტრიფონ, სანებლიძე ერმოლოზ, ცქიფურიშვილი გიორგი, გუგუშვილი გრიგოლ, ფირცხალავა ნოე, კაკუტაშვილი ივანე, კენჭაძე ნიკოლოზ, შალიბაშვილი ალექსანდრე, კიკილაშვილი აბრამ, მათიაშვილი აპალან, ძმები გიორგი და დიმიტრი ერისთავები—ახ. მარქსისტები, ბელთაძე გრიგოლ, ნოზაძე პავლე—ახ. მარქ., დათუნაშვილი ყარამან—ახ. მარქ., როსტომაშვილი არშაკ—ძველი მუშა, ყენია შალვა, გელაშვილი ისაკა, მახარაძე ალექსანდრე, ხუხუნაშვილი ერასტი, რაზმაძე ვანო, სამთელაძე ევგენი, ლეჩავა დავით, რევანიშვილი ნიკოლოზ, მინაშვილი გიორგი—ახ. მარქ., მაისურაძე გიორგი, ლონდარიძე გიორგი, ხურციძე იპოლიტე, სულუხია მელიქონ.

25 მისს გაგზანენს მოსკოვის განკარგულედაში სამი სოციალდემოკრატი ქალი—დათუნაშვილი მარიამი, ჯიშკარიანი ვერა, და ქანტურია ეკატერინე.

19 ივლისს საგუბერნიო ციხეში გადასახლებულათ გადაიყვანეს 45 მამაკაცი და 2 ქალი: ახალკაცი ალექსანდრე—22 წლისა—ტენიკი, მანუელიძე გიორგი—21 წლისა—ტენიკი—ყოფილი კომსომოლისტი, გაჩეჩილაძე სერგო—20 წლის მოწაფე—1924 წელში დაუხვრიტეს ორი ძმა, დევანოძე შალვა—19 წლ. მოწაფე, მურუსიძე ვსევოლოდ—20 წ. მოწაფე, ჩინჩალაძე სიმონ, ფანოზიშვილი აკოფ—ყოფილი ოფიცერი—უპარტიო, ტერანესიანც მირან—მასწავლებელი—დაშნაკი, კანდელაკი სერგო—ექიმი, სოც-ფედურალისტი, კაკაბაძე სერგო—მასწავლებელი, კაკაბაძე მიხეილ—რკინის-გზელი მუშა; ვერულეიშვილი ვალიკო—გლეხი, ქაჯაია ნიკოლოზი—მოწაფე, რუხაძე თამარა—მასწავლებელი, აბაშიძე საშუილ—მუშა; ნიკურაძე გრიგოლი—რკ-გზ. მუშა, გოგორიშვილი ვარლამ—მოწაფე, ყვავაძე ლეონიდე—მოწაფე, ახალკაცი სტეფანე—რკ. გზ. მუშა; მამისაშვილი პავლე—მუშა, მამისაშვილი ირაკლი—მუშა, ბარიშვილი ნიკოლოზ—მუშა, ყოფილი კომუნისტი, ბურჭულაძე ვალერიან—ტენიკი, ბურჭულაძე ალექსანდრე—მო-

წაფე (ეს ორი არიან ძმები), კაშია შალვა—მუშა, ცხადია იასონ—მოწაფე, წერწერისა ლუიანე—მოწაფე, კაკულია შალვა—მოწაფე, გედევანიშვილი რევაზი—აგრონომი-ტენიკუმის გამგე—ერ. დემოკრატი, ლონტი შალვა—მოწაფე, ანჯაფარიძე გიორგი—მოწაფე, ჯამბურაძე შალვა—მოწაფე, სიხარულიძე მარიამი—დიასახლისი, თევამიშვილი რაფიკი—გლეხი, ფირცხალაიშვილი სვეტირანე—გლეხი, მაისურაძე იოსებ—გლეხი, გვაჩაძე ბიქტორი—ნოქარი, მიქელაძე გიორგი (ბუღუ)—მეურნეობის მხელე, ბაქრაძე ბაგრატ—ტენიკი, ძაძამია აკაკი—გლეხი, მუქელიშვილი გიგა—მეჩქმე, გარიბიანიც პარუი—მასწ. დაშნაკი—მას მისჯილი ქონდა სამი წლის ციხე ადგილობრივ და გადაასახლეს 19 თვის ჯდომის შემდეგ.

ყველა ესენი გადააგზავნეს მოსკოვის განკარგულებაში 29 აპრილს. ყველა ისინი ვისაც შეინიშნა არ აქვს, არიან სოციალდემოკრატები.
ამათთან ერთად გადაასახლეს სამი დაშნაკი—ტიგრან ავეტისიანიცი, კორიუნ ხაზარაიანიცი და მინას მაკარიანიცი.

20 ივლისი 1927 წელი.

რუსეთში გადასახლებულთა წერილები *).

წერილი პირველი.

ძმაო მექი! რომ ცოტათი მაინც წარმოდგენა გექნეს ჩვენს ბედზე, მე მინდა რამდენადაც ეს შესაძლებელია ამ პირობებში, გადმოგცე ჩემი განცდანი და თავგადასავალი თფილისიდან გადმოსვლის დღიდან. თფილისიდან გადმოვედით 57 კაცი 4 ოქტომბერს დილით. დიდ უმეტესობას კავიკი არ გვექონდა ჯიბეში. ათასნაირად ვხსნიდით ჩვენს ასე მოულოდნელად გადმოყვანას. ზოგს ეგონა ეს ჩვეულებრივი გადასახლება ტანკენტში ან სხვადან, სადაც თავისუფალ ცხოვრების ნება გვექნებოდა. ზოგი ფიქრობდა საზღვარგარეთ გადასვლადენ (მით უმეტეს იმ ხანებში ხშირად სწერდენ გაზეთებში ტუსალების გაცვლას), ზოგი გვითიძებდა წინადღებების გაზეთების მუქარაზე და გვარწმუნებდა, რომ ყველაზე უფრო საშინელი დღე მოგველის ჩვენ. მე პირადად მეორე აზრი უფრო მჯეროდა, შეიძლება იმისთვის, რომ ის მერჩია. როსტოვს «დიდების დეა გაუმარჯოს საქართველოს» ძახილით გავშორდით. ვერ წარმოიდგენ, როგორ გავგვენარდა ფორანქსა და რიაზანს შუა ერთი ქართველის დანახვა ერთ დიდი სადგურის წინ. რომელსაც, მიუხედავად დარაჯების აკრძალვისა, მაინც გავაგონეთ რომ ქართველები ვიყავით. გზაში ჩვეს კომუნდანიტი ჰიქინაძე გვიპირდებოდა წერილებს. მაგრამ თურმე გვატყუებდა. ვიჯექით, რასაკვირველია, ბადიან ვაგონებში. 9 სექტემბერს საღამოს ჩავედით მოსკოვში, გადაწყვეტილი გვექონდა ქუჩებში სიმღერა და ხმაურობა აგვეტეხა, ქართულ-ფრანგულ-გერმანულ-რუსულად გვეყვირა ჩვენი ლოზუნგები. მაგრამ კარვით დალმდა თუ არა, გეპულს ბრძანებით აღფავიკით გამოუძახეს ნახევარს და რამოდენიმე წუთის შემდეგ მოგვესმა მათი ყვირილი—უმეტესათ: «გაუმარჯოს საქართველოს» და ათასი სხვა არეული ხმები. შემდეგ გამოგვიყვანეს ჩვენ და ჩაგვსვეს ავტომობილში. როგორია ეს ავტომობილი, თავიდან ბოლომდის, აქვს ნახევარი ციდა ღია ფანჯარა, ეტევა ოცი კაცი. მაგრამ ხშირად სამოცს ჩააწყობენ შიგ. სახელათ ქვია «ჩერნი», მთელმა მოსკოვმა იცის მისი დანიშნულება. ავტოტენით შიგინი საშინელი ხმაურობა; მოფერი ცდილობდა აენახურებია მაშინა და რაც შეეძლო მიჰქრდა, მაგრამ იმ ფანჯრის მაგვარ ჰუქურუტანიდან მაინც შეეხედეთ, რომ მთელი ხალხი ჩერდებოდა ქუჩებში და გაჩერდებოდა. მიგვიყვანეს გეპეუსი ლუბიანკაზე და ეს 29 კაცი ჩავგზარეს ერთ საკანში, რომელსაც «საბაჩნიკ-ს უძახიან ტუსალები. გაჩხრეკის შემდეგ გადაგვიყვანეს ბუტირკაში, სადაც მოიყვანეს დანარჩენებიც, იქაც გავგჩხრეკეს და მოგვათავსეს ორ საკანში 57 კაცი. გვაძლევდენ გირვანქანავარ პურს, სადილს უკეთესს, ვიდრე სხვებს, და საღამოს ქაშს, შაქარს და თუთუნს და ერთ საათს ვგასეირნებდენ კორპუსის ეზოში. ეს იყო პოლიტიკური უღლუფა. თუმცა, ფული არ გვექონდა, მაგრამ მაინც არა გვიშავდა. სხვა ტუსალების უმეტესობა, სასეირნოთ რომ გამოიყვანდენ ეზოში, ფინჩებს და ძვლებს დაეძებდენ, ეს მაშინ ჩვენ ძალიან გვეუცხოვებოდა. გავგზავნეთ რამდენიმე განცხადება, ერთი გეპეუსთვის—რომ საჩქაროთ დაესრულებია ჩვენი საქმეები, მეორე წითელი ჯვრის კომიტეტს, რომ ტიტვლები

*) წერილები ეკუთვნიან სხვადასხვა პირებს. რედ.

ვართ. საცვლებით და თბილი ტანსაცმელით დაგვხმარებოდა, მაგრამ უტყუობა აღწერა სტრაციამ არ გაუშვა; ეცხამე ენუქიძეს—რომ ვენახულეთ და გეპუშუი დაეჩქარებიათ ჩენი საქმე. ძალიან ციოდა და სასიეროთ ნახევარი არ გამოდოდა, უმეტესობას თერთი საზაფხულო ტანისამოსი ეცვა. ერთ დღეს ერთი ჩვენგანი გამოიძახა გამომიბეღელმა და დაკითხა. შემდეგ დაიბარა ჩენი მამასახლისი აფთონ წულაძე და დაპირდა, რომ ჩვენ საქმეს ერთ კვირაში გამოარკვევდენ. მესამე დღეს მოგვივიდა დადგენილება. ნახევარს ე. ი. 29 კაცს ესჯებოდა, თანახმად 61 მუხლისა, 3 წლით იზოლიაცია, ხოლო ჩვენ 28 კაცს—ზოგს 66 მუხლი და 76 მუხლის ძალით გვესჯებოდა სამი წლის კონკლავერი. 76 მუხლი არავინ არ ვიცოდით, თუ რას იზინავდა, მაგრამ მაინც მოვაწერეთ ხელი დადგენილებას. დაყოფილი ვიყავით ასე: იზოლიაციაში იზხანებოდა ყველა ახალგაზდა მარქსისტი და სოციალდემოკრატების უფროსი ნაწილი, რომელსაც წმინდა ორგანიზაციული-ხასიათის საქმეები ქონდა. ჩვენთან კი მოხვდა ყველა ეროვნულდემოკრატები (8 კაცი), ფედერალისტები (4 კაცი) და სოციალდემოკრატებიდან ცეკას წევრი ორივე, ყველა ყოფილი ოფიცრები, და საერთოთ სამხედრო საქმესთან დაახლოებული ხალხი. კონკლავერი არ ვიცოდით, რა იყო, მაგრამ ვგრძნობდით, რომ ჩვენი საქმე უფრო ცუდათ აყო, რადგანც ჩვენში უფრო მძიმე ბრალდებულნი იყვნენ. 5 ოქტომბერს გამაგვიძახეს, გადავკონცე დარჩენილი ამხანაგები და სიმღერით და ხმაურობით დავეშორდით მათ. თურმე ეს იყო ჩენი პოლიტიკურობის უკანასკნელი ხანა. ჩამოგვიყვანეს და ათასი ჯურის ტუსაღებთან ერთათ, იმავე ავტომობილით, მიგვიყვანეს ნიკოლოზის სადგურზე და უეტრათ შეგვდენეს ცნობილ სტოლიპინის ვაგონებში. აქ ეჭვით გავიგეთ, რომ სალოვკაში უნდა მივიდოდეთ. ჩვენ გავიკვირდა, გაგებული გვექონდა, რომ სალოვკაში პოლიტიკურებს არ გზავნიდენ. საქმელი სამი დღის მოგვეცა, მაგრამ ერთი დღის საკმარისიც აღარ იყო. ლენინგრაღში ერთი დღე ვიდევით და იქ დაფრწმუნდით, რომ აქეთ მოვიდოდით. დიდი შიმშილი განვიცადეთ გზაში. 10 ოქტომბერს დილით მოვედით კემში. ვაგონიდან პირდაპირ ლაგერში მიგვდენეს. მაგრამ ვაი უბედურებას. აქ დაიწყო ჩენი წამება. იცი, როგორ მიგვიღეს? შეგვრეკეს ერთ დიდ ბარაკში, ჩავამწყრივეს როგორც ჯარისკაცები და გამოგვიცხადეს, რომ ჩვენ ვიმყოფებით ოგეპუშს ლაგერის (ლაგერ ოსობაგო ნახანჩინა პრინუდითელისი რაბოტკაუ). რომ აქ ვალდებულთა ყველამ იმუშაოს და დამორჩილოს ლაგერში არსებულ წესებს, რომლის დარღვევისათვის დამნაშავე დაისჯება სასტიკათ, დახვრეტამდე. ჩვენ განუცხადეთ, რომ ვართ პოლიტიკურები, დიდი უმეტესობა ვართ სოციალისტები, და ასეთ საშინელ დამამცირებელ წესებს ვერ დავემორჩილებით. მოვიდა ლაგერის მამასახლისი, რომელმაც გამოგვიცხადა, რომ აქ პოლიტიკურებს საერთოთ არ ავზავნიან, და ჩვენ კი დასჯილები ვართ, როგორც ბანდიტები თანახმათ 76 მუხლისა და როგორც ბუჩქუანისი ჯამუშები (66 მუხლი) და კატეგორიული წინადადება მოგვეცა. ეიცო ს არ გვინდა დავემორჩილოთ ლაგერის წესებს განუე ვადგეთ. ჩვენ მოვილაპარაკეთ და გადავწყვიტეთ საქაროთ გაეგზავნოთ ოგეპუშში, რომ აღგვადგინონ პოლიტიკურებათ და დავემორჩილოთ ყოველგვარ წესებს 25 ოქტომბრამდე, და თუ მანამდე არ მივიღეთ პასუხი გამოვაცხადოთ შიმშილი. იმავე წუთს გავგზავნენს სამუშაოთ. საქმეში რომ მოვითხოვეთ გვითხრეს, რომ 13-მდე ვერ მივიღებთ. ზოგი წაიყვანეს გემის სატვირთავთ, ზოგი კი უფრო მძიმე სამუშაოზე. გვაშუამდებდნ მშვირებს ვირიგით. თოვლი იყო და ყინავდა, ჩვენ კი საზაფხულო პარუსუნის ბლუზებში ვიყავით. საღამოს დავგაბრუნეს თუ არა გვიყვირეს: «სტროსისია სმირნო», რასაც მოყვა ათ სართულიანი გინება და მუშტი და ერთ წუთში სულგანაბული ორ მწყრივათ ვიდევით 300 კაცი. ეს არის გასინჯვა—«მოვერკა». ორი ჩენი ამხანაგი ყვანია და დამბაშიძე დაეცენ. უკანასკნელს პირს წაალებია, მაგრამ ვინ მიაქცია ყურადღება. ვიდევით ასე გაუშნირეთ ერთ საათს. აქ თურმე ყველაფერი საწამებლოა არის გამოვლილი. იმ დღეს ექიმთან წავიყვანეს შესამოწმებლათ, მაგრამ ეს არის მსოფო ფორმალური მხარე. როცა ექიმს უთხარი, რომ ახალი ნაავთმყოფი ვარ, ფილტვები დაზიანებული მაქვს და თან ათამდე ავთმყოფობა გადაუთვალე და დაესძინე, რომ ასეთი მუშაობა ერთ კვირაში მომიღებს ბოლოს თქო, იცი რა მიბასუხა: «რაც ადრე მოგვლება ბოლო მით უკეთესი შენთვის, აქ მხოლოდ ბოლოს მოსაღებათ ავზავნიან ხალხსო». ჩემს თხოვნაზე—გავესინჯე, მხოლოთ გაიცინათ. მეორე დღეს დილის 5 საათზე გავიყვანეს ენობა ისევე დათვალაზე, იქიდან სამუშაოთ, დაებრუნდით 12 საათზე, დავიყვანეთ ერთი საათი, შემდეგ კი ვმუშაობდით დაგამებამდის 8 საათ. 12 ოქტომბერს დილით 14 კაცი ჩავსვენეს გემში და გავგა-

გზანგეს სოლოვეკის კუნძულზე. ვერ გადმოგვცემ იმას, თუ რას ვგრობდით მაშინ. როგორ ვწუხდით, რომ 1924 წ. სექტემბრის პირველ რიცხვებში ვერ ჩავვიგდეს ხელთ ჯალათებმა, რომ ჩვენს ძმებთან და ამხანაგებთან, ჩვენს მიწა-წყალზე გულმტკიცედ მომკვდარიყავით. და განა ახლაც არ ვნანობ ამას? შორიდან გამოჩნდა კუნძული თავის მაღალი მონასტრებით. ჩამოსვლისთანავე შემოგვარტყა ჯარმა ალყა და გაგვსინჯა. შემდეგ გავგვრეთ მე-12 როტაში. უნდა აღენიშნო რომ მთელს ლაგერში, გარდა მთელი ლაგერის უფროსის სიხანისის, მისი თანაშემწის ვასკოვის და მე-6 განყოფილების უფროსებისა და ჯარისა, რომელიც იცავს კუნძულს, როგორც საზღვარს, აქ ყოველგვარ ადმინისტრაციულ თუ სხვა თანამდებობაზე ტუსალები არიან, უფრო ყოფილი ჩეკისტები და კომუნისტები, რომლებიც აქ ბლომით არიან... დღის ორ საათზე წავვიყვანეს სამუშაოთ, გადმოვტვირთეთ გემი წვრილ ლიანდაგის ვაგანებში, ხოლო დაშორებით გადმოვტვირთეთ ეს ვაგანები საწყობებში და მხოლოდ მეორე დღის 6 საათზე დავბრუნდით სამუშაოდან. ასე გრძელდებოდა 25 ოქტომბრამდის. დავგზდა ბევრი, მოსკოვში სისხლის სამართლის საქმეზე დაპატიმრებული ქართველები, რომლებიც რითაც შეეძლოთ ხელს გვიწყობდნენ. მხოლოდ ერთი ერთი სოხუმიდან ჩამოყვანილი პოლიტიკური აკაი ოსიძე, ძმა ვანოსი. მაგაზე ერთ დროს თითქოს ცუდი შეხედულების ვიყავი საქართველოში, მაგრამ ჩვენ დაეჭვმუნდით, რომ ის მეტათ პატიოსანი და კარგი ამხანაგი იყო ჩვენი (გარდაიდგავა 10 თებერვალს), ის ბრალდებები შეიძლება მიეწერიოს ყოფილ ჩვენს ამხანაგ ძინიგურს, რომელიც მეერ თურმე ჩეკაში მსახურობდა. ოსიძე იჯდა 1922 წლიდან, აქ კი მოუყვანიათ 1923-ში. სცხოვრობდა სკიტებში პოლიტიკურებთან ერთად. ისინი არ მუშაობდნენ. კარგი საქმელი ქონდათ და შედარებით კარგათ იყვნენ. ხოლო როცა «სოციალისტურ ვესტნიკს» ევროპაში დიდი ავითაცია დაუწყია, პოლიტიკურების აქ ცუდ პირობებში ყოფნის გამო, ცაკის დადგენილებით, ისინი აქედან გაუყვანიათ ჩვენი ჩამოსვლის ოთხი თვით ადრე. დაუტოვებიათ რამდენიმე კაცი საერთო რევიკით, რომელთათვისაც გამოუცხადებიათ, რომ მათ პოლიტიკურებთან აღარ თვლიან. მიზეზს ვინ გეტყვის. მათ შორის ეს ოსიძე, სომეხი დაშნაკი ხაკოვორტიანი, ესტონელი ესერი ენსილი, რომელსაც ამტყუნებენ იმაში, რომ ის იყო ჩერნოვის გამოგზავნილი ცეკას რწმუნებულათ რუსეთის ორგანიზაციების სახელმძღვანელოთ. ერთი წლის არალეგალურათ ცხოვრების შემდეგ დაუტუსალებიათ ლენინგრაღში (ახლა ავით არის, უკანასკნელ წუთებშია). მათ რამოდენიმეჯერ უშიშროლებიათ, მაგრამ უშედეგოთ. დავგზდა აგრეთვე ადგილობრივი მუსავატელები—10 კაცი. იმათაც უშიშროლებიათ. ჩვენთან ჩამოიყვანეს სიონისტების ცეკას თავმჯდომარე ზინგეროვი, მაგრამ ის სამ დღეში დააბრუნეს უკან. 18 ოქტომბერს ჩამოიყვანეს დანარჩენი 14 ჩვენი ამხანაგი. 25 ოქტომბრამდე ძალიან გვაწვალეს. დღის 5 საათიდან საღამოს 9 საათამდე მოსვენება არ გვქონდა. გვეძინა 400 კაცს ყაზარმულ დიდ საკანში, სადაც, ცუდი სუნე და ტილი არ გვახვევებდა. ვეყარენით ერთი მეორეზე. «პოვერკა» ხდებდა ასეთი წესით: გუნდის უფროსი ან მის თანაშემწის ყვირილზე «სტრაოსია». ვმჭკრივდებით რამოდენიმე წყევით (პლურაქიოუ) როგორც ჯარისკაცები. სულგანაბული ნახევარი საათი. ხან კიდევ მეტი, ვდგევართ. შემდეგ შემოდის ლაგერის მორიგე, როტის უფროსი გვიყვირის: «სმირნო» და აძლევს რაპორტს, თუ რამდენი კაცია ამ როტიდან სამუშაოზე და რა მოხდა როტაში. ლაგერის მორიგე გვაძლევს საღამოს, ჩვენ ვუპასუხებთ ერთხმით: «ზდრავსტუიტიე». ერთი სიტყვით ჯარის წესებია. თუ ვინმეს რამე შეცდა ან თუ საღამო ვერ მივეცი (დრუქენო), ან რიგებში ვინმე გაინძრა, ისევეა მთელი გუნდი. საათს ამ მესტ აჩერებენ გაუშვრევლათ. იქიდან პირდაპირ გვაგზავნიან სამუშაოზე 12 საათამდე. შემდეგ 2-დან კიდევ 7 ან 9 სათამდე ვმუშაობთ. შემდეგ ისევ «პოვერკა» და ასე დღიდან საღამომდე წაშება. გვაძლევენ დამპალი თევზის ტრესკის სუპს უთევზოთ და ერთხანევარ გირვანქა პურს. 12 როტაში უმეტესობა ჯიბგორები იყვენ შემოსულები. ქურდობა გავრცელებულია. მაგალითად მე მომპარეს კალოშები და ერთი წყვილი საცვლები ჩამოსვლისთანავე, და ოსიძემ მიმოვნა ბატინკები.

25 ოქტომბერს ჩვენმა მამასახლისმა გადასცა როტის უფროსს დილით ადრე განცხადება ლაგერის უფროსის სახელზე, რომ ჩვენ ვაცხადებთ შიმშილს. ადგილებიდან არ ავდგეკით და სამუშაოზე წასვლაზე უარი ვთქვით. მეორე დღეს მოსკოვიდან ჩამოვიდა ლაგერის განმტვირთავი კომისია კატანიანის თავმჯდომარეობით, რომელმაც მეექვსე დღეს წინადადება მოგვცა, რომ მოგვეხსნა შიმშილი და მხოლოდ იმ შემთხვევაში დავგვირდა მოლაპარაკებას. ჩვენ უარი უთხარით, რადგან ვიცოდით გვატყუებ-

საქართველოს
საგარეო ურთიერთობების
მინისტრის
სამსახურის
სამსახურის
სამსახურის

და. ვეყარენით ამ საშინელ პირობებში 17 დღეს მისუსტებულები, შემდეგ გადგეგმვა-
ნის იზოლიატორში. ოცდამეერთე დღეს მოვიდა ლაგერის უფროსი სისხმანსი. დაგვიპირ-
და ზოგი შეღვათები, მაგ. მიძიმე ფიზიკურ მუშაობიდან განთავისუფლება, «პოვერკი-
დან» განთავისუფლება, სუფთა როტაში გადმოყვანა. ჩვენც საშინელი დასუსტების და-
მა იძულებული ვიყავით მოგვეხსნა შიმშილი. გადაგვიყვანეს ლაზარეთში, სადაც დაე-
ყავით ორკვირამდე. შემდეგ გაგვწერეს 6-7 გუნდებში, სადაც ახლა 28 კაცს გვიპირავს
სამი პატარა საკანი. დაგვნიშნეს კანცელარიებში და საწყობებში ზოგი კანტორშიჩიკე-
ბათ, მწერლებათ, მონაგარიშეებათ და სხვა. აქ უბრალო დანაშაულისთვის არსებობს
მრავალი დასასჯელი ადგილები, მაგრამ იშვიათია სეკირკის მთა, ეგრეთწოდებული
«სეკირკა», სადაც ავზანთან ექვსი თვით ან ერთი წლით. იქიდან იშვიათად ბრუნდება
დასჯილი, ვინაიდან აუტანელი პირობებია. აუტანელ სიცივეში დანჯარა-გალებულ
საკანში აჯენენ ტიტველ ხალხს. ამუშავენ მთელი დღე. აძლევენ მხოლოდ ერთ გირ-
ვანქა პურს დღეში, მეტს არაფერს. ამ ზამთარს ხალხი ათასობით გარეკეს ტყეში შეშის
დასამზადებლათ. სადაც სცემდნენ უზოწყალოთ და ისეთ პირობებში აყენებდნენ, რომ
აუარებელი შემთხვევა იყო თვითმკვლელობის. აგრეთვე ნაჯახებით იკრიბნენ ფეხს,
ხელს, თითებს. ერთმა, რომელსაც მხოლოდ 6 თვე დარჩა განთავისუფლებამდე, თავი
ჩამოიღო. სალოვკას აქვს განყოფილება პერმის გუბერნიაში, სადაც თურმე უფრო
სასტიკი პირობებია. იანვრიდან 20 მისამდე აქ ლაგერში დაიხოცა. როგორც გამო-
ირკვა 1500-ზე მეტი ტუსალი. სულ კი იყო 8 ათასი. ძალიან ხშირათ უყურებთ, რომ
ლაზარეთიდან გამოიტანენ მიცვალებულებს, გაავსებენ დროგს და ჩაყრიან სასაფლაო-
ზე წინდაწინ ზაფხულში გათხრილ ორმოში. შარშან ზაფხულში დაუმზადებიათ მხო-
ლოდ 800 კაცისათვის ორმო, მაგრამ მოსტყუდნენ, ორჯერ მეტი დაიხოცა. ძალიან
მოდებული იყო პარტახტიანი ტიფი და ახლა ცინფიდი კაცზე მეტია ავით. გაქცე-
ვის ცდისათვის აქ აუცილებლათ ხვრეტენ. 1923 წელს აქ ორი ქართველი დაუხვრეტი-
ათ: ბოკორიშვილი და სხირტლაძე. ლაგერში ყოველ ფეხის გადადგმაზე შეხვდები ავა-
თმყოფებს, მშვირებს, ტიტველებს, რომლებიც იანვარში ფეხშიშველი დაიარებიან, მა-
გრამ ეს ახლა ჩვენზედაც კი არ მოქმედებს. შეუძლებელია ყოველივე იმის აწერა, რაც
აქ ხდება. ვერც ერთი მწერალი ვერ ასწერს მას. დაჯერებაც ძნელია, მაგრამ ჩვენ ყვე-
ლაფერს თვლით უყურებთ და განვიცდიით მის სიმძიმეს. ჩვენ გვევარა, სამშობლოში
იკოდნ ჩვენი ბები და იმედი გვქონდა რომ საქართველოში ან საზღვარგარეთ ამო-
ვლდნენ ხმას ჩვენს დასაცავათ. ახლა თუ მოგვიხბოა შიმშილის გამოცხადება დავიხო-
ცებით ყველანი. ჩვენ ჯერ კიდევ იმედი გვაქვს, რომ აქიდან გაგვიყვანენ, თორემ ამ ზა-
მთარს აქ ნახევარი ისე ვერ გადარჩება. ჩვენი აწი ცოცხალი დაბრუნება საეჭვოა. თუ
ვინმეს უცხადებენ თფილისში კონკლაგერს, სჯობია იქ მოიკლას თავი. ვიდრე აქეთ
წამოვიდეს. ჩვენს შემდეგ ორი მოგვიმატეს—ტყეშელაშვილი და სუთიაშვილი.

ასეთია დაახლოვებით ჩვენი მდგომარეობა. გვაწუხებს უფულოება. კაცი თავზე
საპირთა თვეში 20 მანეთი. აქ ეს უკანასკნელია აქაურ პირობებში. სამწუხაროთ ჩვენი
ამხანაგების დიდ ნაწილს თითქმის სულ არ მოსდის და ძალიან გაქვივრებულათ ვცხო-
ვრობთ. რომ მეღირსოს ჩამოსვლა, აქაურ ნახულ და განცილლ საშინელებებს ვერ გა-
დმოვცემთ, იმდენია.

სახაზინო საშემელი ჩვენი ასეთია: იმ ულუფის მაგიერ. რომელიც გვეძლევა თვე-
ში, ჩვენ ვარჩიეთ აგველო ფულათ, რაც შეადგენს ერთ მანეთს და 74 კაპ. თვეში უპუ-
როთ. პურს ვღებულობთ სამაგელს, შავს, რასაკვირველია, ერთხანევიარ გირვანქას
დღეში. ეს არის სულ. (აქ სამახსროთ გვაქვს,—თეთრი პური უნდა ვიშოვოთ და მით
სურათი უნდა გავდილოთ). როგორც გწერდი, ფული არ მოსდის უმეტესობას ჩვენი
ფრაქციის წევრებს, ეს ადვილი ასახსნელია, ისინი ყველა სოფლის გლეხებია და სო-
ფელში აბა საიდან იშოვნიან ფულს. მაგრამ იქიდან დახმარების გარეშე აქ ცხოვრება
შეუძლებელია. დახმარება აუცილებელია, სისტემატური, ყოველთვიური, თორემ აქ
ერთი მეორეს ვეხმარებით და ყველა მშვირები ვრჩებით. ამას იმიტომ გწერ, რომ სა-
დაც მოახერხებ, მიაწვდინო აქ მყოფ ჩვენ ამხანაგთა მშობლებს ეს ცნობა.

სხვათა შორის შარშან კემიდან გაქცეულა ხუთი აფიცერი. ერთ მათგანს მალსა-
გოვს რიგის გაზეთში მოუთავსებია წირილი, სადაც ასწერს აქაურ საშინელებას, მაგ-
რად ეტყობა, ის, როგორც ახალი ჩამოყვანილი კემში (სალოვკაში სულ არ ყოფილა)
ნახევარი არ სცოდნია აქაური ამბავი. სხვათა შორის აქ არსებობს თეატრი, ხანდისხან
კინო, სასადილო, გაზეთიც გამოდის. მაგრამ ეს არის აქაური საჩვენებელი მხარე, თო-

რემ ამით, გარდა ისევე ჩეკისტებისა, არავინ არ სარგებლობს. გაზეთები იმიტომ გამოდის, რომ ეს ჯოჯოხეთი სამოთხეთი მოაჩვენოს გულუბრყვილო მკითხველს. ლავრში ბევრია ქალებიც, ისინი კრემლს გარედ ცალკე შენობაში ცხოვრობენ. შეიძლება მითთან გაეშმაკება, მაგრამ თუ გაიკვამ, მაშინ საქმე «სეკრკით» თავდება. ამიტომ ხალხი იძულებულია გვერდი აუაროს ამ მიმზიდველ საგანს.

აქ ყოველნაირი ჯურის ტუსაღებია: «შპანა»—რეციდივისტები, ბანდიტ-ყაჩაღები, ქალაქის «ნალოტრეკები», «კაიარები»—(კონტრრევოლუციონერები), ე. ი. თეთრ-გვარდიელები, შავები, ნამდვილი მონარქისტები, აუარებელი სამღვდლოება, 12 მარტო ეპისკოპოსია, კომუნისტები, ჩეკისტები, ჩინოვნიკები—გაფლანგვისათვის, ყალბი ფული მქრელები, ინჟინრები, ექიმები, ვეკილები, მეფის გენერლები, ვინ გინდა აქ არ იყოს. შემდეგ ვართ ჩვენ სამოცამდე პოლიტიკურები—ღირსება ახდლები, რუსები არიან ესდევნი, ესერები და ყველაზე მეტი ანარქისტები. ქალების კორპუსიც ასეთი შემადგენლობისაა. ოლნდ ემატება ერთი კატეგორია—პროსტიტუტკები, რომელიც მთელის 50 პროც. შეადგენს.

აქ სოციალდემოკრატები ვართ 15. ყველას იცნობენ თავის ადგილზე, როგორც ძველ ამხანაგებს, მტრებიც და მოყვარენიც. სხვებიც ეროვნულდემოკრატები და ფედერალისტებიც ნამდვილი პარტიული ხალხია.

პაერი აუტანელია, მით უფრო ჩვენთვის.

წერილი მეორე.

ჩვენ 27 ქართველი პოლიტიკურნი 5 ოქტომბერს მოგვაშორეს მოსკოვში დანარჩენ ამხანაგებს, ქურდულათ მოგვიტაცეს და წაგვასხეს სადღაც. წინასწარ მოგვცეს ყველას 76 და 66 მუხლი ე. ი. ბანდიტებათ და ჯანუშებათ მოგვანათლეს. მხოლოდ როცა მოვედით კემში, მაშინ მივხვდით, რომ მივეყვართ სალოვკაში, ე. ი. გადაუქცივევართ სისხლის სამართლის დამნაშავეებათ. კემში გავაცხადეთ პროტესტი. დაგვემუქრენ დახვრეტით. გადავწყვიტეთ ცდა და მივეცით განცხადება ო. გ. პ. უ.-ს და მოვითხოვეთ უფლების აღდგენა, დროებით დავმორჩილდით წესებს. წამოგვასხეს სალოვკაში ჯერ 14, მერე 13. აქ ჩავცივიდით საშინელ პირობებში. ყაზარმული დისციპლინა, მუშაობა 10-15 საათი. დილის ხუთ საათზე ადგომა, ყვირილი, გინება. შეგვეყარეს მონასტრის დიდ ყაზარმაში, საცა არის 400 კაცი. ზოგი ნარზე, ზოგი ნარქვემ. უმეტესობა ნახევრათ ტიტკელ-შიშველი, ბოსიაკები, გაესებულია ყველაფერი ტილით, რწყლით და ბალნოლოგიებით. პაერი საშინელი მოწამლული, მახორის ბოლი სიმყარაღ და სიბინძურე. 15 დღე ვიცადეთ. პასუხი არ მოვიდა. 25-ს გამოვაცხადეთ შიმშილობა (საქმელი საშინელი, —ერთნახევარი გირ. პური და თევზის სუპი). მოვითხოვეთ პოლიტიკურობის დაბრუნება და აქედან გაყვანა. დღეს უკვე 17 დღეა, რაც ვშიშნობთ. ადმინისტრაცია ყურადღებას არ გვაქცევს. არ გადავიყვანეს სხვა ბინაზე. 9 დღე 12 კაცი ნარს დაბლა ეყარა. ვიზრჩევით—ყველას უკვირს ჩვენი გამბედაობა. არ ყოფილა შემთხვევა მოშიშნოლთა ასეთი წამების. დროგამოშვებით საიდგანლაც კედლიდან ამოდის ბოლი. გვახრბობს. ვითხოვთ გადაყვანას. გუშინ უფროსმა გაგვიცხადა, სანამ არ მოხსნით შიმშილობას, არ მოვალთ თქვენთანო. აქ იყო გ. პ. უ.-ს კომისია. ისიც არ წაგვეყარა. სრული ბოიკოტი. უნდათ სიკვდილამდის მიგვიყვანონ. ამ საბი დღის წინათ პარმ. დამბაშიძე დაცა უგრძობლათ. აუტყდა უნებლიე ფალარათი. მოდის ფერშალი, ეუბნება, იცოდე მოკვდები, ამდამ თუ არ წაი საავითმყოფლიშო. წაგიყვანთ, თუ მოხსნი შიმშილობასო, როცა ის გონს მოვიდა უპასუხებს: მაინც არ მოვხსნიო. შემდეგ ჩვენი მებართვით გაყავთ, არ მოგვცეს პარაში. ბევრი უგრძობლათ ეცემა. წამალს არ ვღებულობთ. არ ვიცი, რა ბოლო ექნება, თუ გადავრჩით და თუ ვერ მოვიგეთ (რაც მოსალოდნელია, რადგან მოწინააღმდეგე იჩენს უნახავ სისასტიკეს). 15 დეკემბერს ნავიგაცია იკეტება. მერე 15 მაისამდე აქედან კაცი ვერ გავა. არ გვაქვს ფული. აქ საშინელი სიძვირეა. არ გვაქვს ტანზე. პასილკები აწი აღარ გამოიგზავნება, არ მოასწრობს. თუ ცოცხალი გადავრჩით ჩვენ გამოკეთებას დიდი კვება სუირია. ფული არის ხსნა—თუ ვის რამე შეუძლია, მოგვაშველონ ფული და წერილი. ეს ყოველთვის შეიძლება. მშვიდობით საყვარელო მეგობრებო. თქვენ იცით.

დავითაშვილი ვასო, ხელაძე ვანო, აფ. წულაძე, ა. კურცხალია, ყენია სილ, ალექსი შვილი ამბერკი, დგებუაძე მ., ხუბულავა ლეონიდე ზუგდ. მახრა, კეკელიძე სერაფიონ —გურია, ვაშაძე ბეს., გოთუა ლევან პართენის ძე, ფავლენიშვილი იასე, მეჩეხია ერე-

მია—ჩოხატაური, დავითაშვილი ვანო, კახაბერი ალექსანდრე, ქვანია იოსებ—იმერეთი—ვანი, თელია სოლომონ. შონია მიშა. კვირია კალე—გურია—გურუყვეთი, ყარანგოზიშვილი ვიქტორ. აბესაძე შოთა. ბარათაშვილი ვახტანგ, არაშიძე სევერიან, თოდუა გიორგი—გურია—საქამია სერი, ჯაყელი დომენტი—გურია—აკეთი, კეჭალაძე ვასო, დამბაშიძე პარმენ. სულ 27 კაცი.

წერილი მესამე.

უცნობო დედავ!

მე ყველაფერს დაწვრილებით მოგწერთ, თუ როგორ სცხოვრობს თქვენი შვილი და მისი ამხანაგები. არ ვიცი, თუ ამ წერილმა თქვენამდე მოაღწია, ძალიან სასიხარულო იქნება, ვინაიდან გეცოდინება მათი ცხოვრება და ტანჯვა. ჩვენ თელისიდან 58 კაცი წაგვიყვანეს მოსკოვში, ერთი თვის შემდეგ მოსკოვმა 28 კაცი გაგვაგზავნა სალოვკაში. რა თქმა უნდა უმეტესობა ტიტვლები და შიშვლები ვიყავით. როდესაც მოგვიყვანეს სალოვკაში, ყველა პოლიტიკურები სისხლის სამართლის დამნაშავეებათ გამოგვაცხადეს. ჩვენ 25 ნომბერს ყველამ გამოვაცხადეთ შიმშილობა. ვიშმშილეთ სრული 21 დღე. განვიციდით დიდ ტანჯვა-წამებას. შიმშილობამდე სულ მუდამ მძიმე სამუშაოზე გვამუშავებდნენ, 8 ფუთიან ტომრებს ვზიდავდით. 10 ფუთიან ტივის ხეებს ორ-ორი კაცი ვწევდით და გემებზე ვამჭობდით. ერთი სიტყვით, როგორც კატორლაში ისეთ დღეში ვიყავით. სალოვკაში მძვინვარებს ტიფი, ცინგა და სხვა ასეთი ავადმყოფობა. საუბელს ძალიან გლახას იძლევიან. ჩვენ ვერც ერთი ვერ გვაძლდით. იძლევიან აყრორებულ თევზს «ტრესკას», 1 გირ. შავ პურს მიწიანს და თვეში ნახევარ გირვანქა შაქრის ფხენილს. ერთი სიტყვით დიდ გაჟირებაში იმყოფებიან იქ ჩვენი ამხანაგები. საჭიროა მათი დახმარება, რა თქმა უნდა ფულით, თვეში მინც 15-20 მანეთით თითოს. სალოვკა კატორლაზე უარესია. თუ არ დაეხმარებით დარწმუნებული ვარ. რომ იქიდან ცოცხალი ვერავინ ჩამოვა. წერილს იქიდან ასე ვერ მოიწერებია. ვინაიდან წერილებს იქვე შინჯავენ და, ამიტომ მე როგორც დამავალეს, მე თქვენ გატყობინებთ. ამ დღეებში მივიღე მათგან საიდუმლო წერილი, კიდევ შიმშილობენ. არ ვიცი რითი გათავდება, თუ იქიდან სმელეთზე არ გადმოიყვანეს და პოლიტიკურათ არ იცვენეს, შესაძლებელია, რომ რამოდენიმემ თავი იმსხვერპლოს. თუ შეგიძლიათ ეს წერილი გადაეცით პარტიულ ამხანაგებს, რომ ეს ამბავი არალეგალურ ფურცლებში გამოეშვას. თუ რა დღეში იმყოფებიან ქართველი პოლიტიკურები. 76 მუსლით არიან დასჯილნი, ეს სტატია მხოლოდ ბანდიტებს და მძარცველებს ეხება. ხელისუფლებამ პოლიტიკური მოღვაწეები ბანდიტებათ მონათლა და სასიკვდილო კუნძულზე გადაასახლა. ეს ამბავი აცნობეთ ყველას, რომ ქართველმა ხალხმა გაიგოს, როგორ იტანჯებიან მის განთავისუფლებისათვის მებრძოლნი.

საწყალი აკაცი ოსივე უკვე მოკვდა და იქ დავასაფლავეთ. ჩვენი ხალხის იქ ყოფნა ყოვლად შეუძლებელია, ვინაიდან ჩვენები ვერ იტანენ იმ საძაგელ ჰავას. მაგალითად ტანზე უჩნდება ჯირყვლები და ყური უფუჭდებათ. ჩვენებს ბევრს სტკივა ყურები. სალოვკაში პოლიტიკურები არ არიან, სულყველას როგორც ბანდიტებს ისე სთვლიან. რა თქმა უნდა ეს დაცინვა და წამება არის ქართველ პოლიტიკურების, აი სწორეთ ამიტომ საჭიროა ხმის ამოღება, როგორც საქართველოში, აგრეთვე საზღვარგარეთ.

იყავით კარგათ და ბედნიერთა.

წერილი მეოთხე.

საქართველოს სოც. დემ. მუშათა პარტიის ცენტრ. კომიტეტს.
ძვირფასო ამხანაგებო!

უკვე სრული ორი წელია, რაც საქართველოდან გადასახლეს ქართველი პოლიტიკურები, რიცხვით ორმოცდათერთმეტი კაცი. მათ შორის ნახევარი გადაჰკარგეს კუნძულ «სალოვკა»-ში. 25 ოქტომბერს 1925 წ. 28 ამხანაგმა გამოაცხადა შიმშილი სასტიკ და აუტანელ რეჟიმის წინააღმდეგ, შიმშილი მოხდა ისეთ პირობებში, რომ ზოგიერთები შიმშილობენ უკვე დაავადმყოფებულნი აუტანელ ფიზიკურ მუშაობისაგან, მაგალითად: დამბაშიძე პარმენ, არაშიძე სევერიანე და ფაფლენიშვილი იასე. შიმშილი სრული 21 დღე გაგრძელდა. თავის თავათ ცხადია, შიმშილი წააგეს, მხოლოდ მათი მდგომარეობა ოდნავ გაუმჯობესდა. რაში გამოიხატებოდა მდგომარეობის გაუმჯო-

ბესება? მხოლოდ იმაში, რომ მძიმე სამუშაოზე აღარ გაიყვანდენ და ამუშავედნენ მსუბუქ სამუშაოებზე. ეს იყო დროებითი დაპირება, თუმცა ლაგერის ჯალათ-უფროსებმა ვინმან-ვასკოვმა თავიანთი «კომუნისტური პატიოსანი სიტყვა». მისცეს ჩვენს ამხანაგებს, რომ განთავისუფლებამდე ამ პირობებს არ შეუცვლიდენ. რა თქმა უნდა ჯალათების დაპირებანი არ შეიცავდა არავითარ გარანტიას. მართლაც თებერვლის დაშლევს 27 წლისა, ჩვენმა ამხანაგებმა კვლავ გამოაცხადეს შიმშილი. რაშია საქმე და რას მოითხოვენ ისინი? მხოლოდ იმას, რომ იმ სასიკვდილო კუნძულიდან გამოიყვანონ მატერიკზე და პოლიტ-ციხეებში ჩასვან. მოთხოვნილება ასეთია: 1. იცნან პოლიტიკურათ. ე. ი. სისხლის სამართლის რეჟიმისგან პოლიტ-რეჟიმზე გადაყვანას, და 2. კუნძულიდან მატერიკზე გაყვანა. აი ამხანაგებო, რაზე იხოცავენ თავს ჩვენი ძვირფასი მებრძოლი ამხანაგები. ისინი ვერ იტანენ იმას, რომ პოლიტიკური მოღვაწეები ბანდიტ-ჯაშუშებთან აქციეს. დესპოტიზმმა მოსკოვის მთავრობამ სტალინ-ბუხარინის მეთაურობით ჩვენს პოლიტიკურ მოღვაწეებს სისხლის სამართლის და შპიონაჟის მუხლები მიანიჭეს. 76 სტატია—ბანდიტიზმი და 66 სტატია—შპიონაჟი.

ამის გარდა ჩვენი ხალხი ვერ იტანს იქაურ ჰავას, რომელიც სიცოცხლეს ასაღმებს საერთოთ კავასიელებს. მრავალი მთიელი, ჩერქეზი, ქისტი, ქართველი და სხვები გამოესალმენ სიცოცხლეს. გამეფებულია ცინგა, მძვინვარებს საშინელი ტიფი და სხვა ამდაგვარი ავთამყოფობანი. ჩვენი ამხანაგები განიცდიან მატერიალურ კრიზისს, უირისუფლები უკვე ვეღარ ესმარებიან და მოსალოდნელია მათი იქ დაღუპვა. იქ დღეში ერთი კაცი იღებს: ურთ და ერთ მეოთხედ გირ. შავ ქერის პურს, მიწაგარეულს. მეოთხედ გირვანქა აყროლებულ თევზს «ტრესკას», რომელიც არ იქმევა, თვეში 35 მისხალ შაქრის ფუნტისს. აი, ამხანაგებო, რა დღეში ყავთ ჩვენი მებრძოლი ძმები. ოცდაერთი დღის შიმშილობამ ხელიდან გამოგვტაცა ერთი ძვირფასი ამხანაგი აკაკი ივლიანეს ძე ოსიძე, სოც. დემოკრატი. მასწავლებელი. და მეორეთ თებერვლის 27 წელს 25 დღის შიმშილმა კვლავ გამოგვტაცა კიდევ ერთი საუკეთესო მებრძოლთაგანი ბიქტორ ალექსანდრეს ძე ყარანგოზიშვილი, ეროვნულ-დემოკრატი. ყოფილი ცეკას წევრი, იურისტი. ჩვენმა საუკეთესო მებრძოლმა კადრმა მოსკოვის ტირანიას გამოუცხადა სამკედრო-სასიცოცხლო ბრძოლა, ამიტომ, ამხანაგებო, საჭიროა მათი დახმარება, საჭიროა აგიტაცია, საზღვარგარეთის სოციალისტურ პარტიებისთვის ცნობა, რომ იქ სასიკვდილო კუნძულზე შიმშილით იკლავენ თავს საუკეთესო პოლიტიკური მოღვაწეები, მხოლოდ იმიტომ, რომ ისინი იცნან პოლიტიკურათ და სალოკვიდან პოლიტ-ციხეებში ჩასვან.

ჩვენთან ერთათ გადმოასახლეს ბენედიქტე ჯორბენაძე, სოც. დემოკ. სტუდენტი, რომელიც ჩვეის მიერ ბევრი წამებისგან დაავადებული იყო. დღიდან გადასახლებისა დღემდის ამხ. ბენედიქტე მოთავსებულია მოსკოვის ბუტირკის ციხის საავთმყოფოში. ახლა გაეიგე, რომ ის უკანასკნელ დღეშია ტუბერკულიოზით. მას ჰქონია მოლაპარაკება ოგუპეუსთან, რათა იგი გაეშვათ სადმე თავისი ფულით თავის მოსარჩენათ, მაგრამ ჯალათებმა უპასუხეს ასე: «სასაღუფილ, ხნაჩით სიდი». აი, ამხანაგებო, სადამდენ მივიდა გათასირებულ მოსკოვის მთავრობა. ასეთივე ბედი ეწვია ამხ. კოლია ლორთქიფანიძეს ახალ. მარქს. ცენ. კომ. თავმჯდომარეს. რა მდგომარეობაში იმყოფებიან რუსეთში ციხეებიდან გადასახლებული ამხანაგები. ისინი განიცდიან შიმშილს. ვინაიდან არავითარ სამსახურის უფლებას არ აძლევენ, ერთი სიტყვით გადასახლებულებს ბედი დღევანდელ პირობებში ბეწვზე ჰკიდია.

ამ უამთ სალოკავში იმყოფებიან შემდეგი პირობები: 1. წულაძე აფთონ, სოც. დემოკ., 2. თელია სოფ. მუშა ს. დემ. 3. ადგიშვილი ამბერკი, ს. დ., გლეხი, 4. ხუბულავა კანდო, ს. დ. სტუდენტი, 5. დავითაშვილი ვასო, ს. დ. მასწავ., 6. დგებუაძე მეტია, ს. დ. სტუდ., 7. თოდუა გიორგი, ს. დემ. მუშა, 8. ქეირია კალისტრატე, ს. დემ. სამხ. პირი, 9. ჯაყელი დომენტი, ს. დ. სამხ. პირი, 10. მეჩხვია ერემია, ს. დ. მუშა, 11. კეკელიძე სერაფიონ, ს. დემ. გლეხი, 12. სალუქვაძე ს. დემ. მუშა, 13. მარგალიტაძე, ს. დ. მუშა, 14. გიორგაძე პავლე, ს. დ. სტუდ., 15. ცერცვაძე ვერტინი, ს. დ. მუშა, 16. არლოშიძე სევერიანე, ს. დ. რკ. გლეხი, 17. აბდლაძე სოსო, ს. დ. ჯარისკაცი, 18. კეკელაძე ვასო, სოც. ფედ. ინტელ., 19. ტყეშელაშვილი ვარლამ, ს. ფ. მუშა, 20. ყვანია იოსებ, ს. ფ. მასწავ., 21. გაბელაშვილი მიშა, ს. ფ. სტუდ., 22. კურცხალია პეტრე, ერ.-დემ. ინტელ., 23. ყენია სილიბისტრო, ერ.-დ. სტ., 24. შონია მიხ. ერ.-დ. სტ., 25. ფავლენიშვილი იასე, ერ.-დ. სტ., 26. ვაშაკიძე ბესო, ერ.-დ. სტ., 27. კახაბერი სანდრო, ერ.-დ. მასწავლ.,

28. წულესკირი, ერ.-დ. მასწავ., 29. ქანტურია კოლია, ერ.-დ. მუშა, 30. დადიანი შალვა, ერ.-დ. ინტ., 31. ჭიჭინაძე ერ.-დ. ფერმალი, 32. სუთიაშვილი კოლია, უპარტიო—დიდმელი გლეხი, 33. ხოქოლავე სოკრ., უპარტიო ღარიბი გლეხი, 34. ორაგველიძე ექვთიმე 73 წლის მოხუცი უპარტიო, ფერმალი, 35. გამსახურდია კოწია, ქართველი პოეტი, 36. კახიძე, ს. დ. მუშა, 37. ქარდავა ამბერცი ქართ. ანარქისტი, რომელმაც იზომშილა 43 დღე მართა, რომ პოლიტიკურათ აღედგინათ, 38. ერთი მეგრელი, რომლის გვარი არ მახსოვს და 39. ერთიც აქარელი გლეხი უპარტიო.

გაუმარჯოს ჩვენს მებრძოლ პარტიას,
ვერავითარი შიში ვერ შეაჩერებს, ჩვენ მებრძოლ რიგებს,
გადასახლებულები, როგორც რკინა, ისე ვართ.

ამხანაგური სალამით საქ. სოც. დემ. მუშ. პარტიის წევრი . . .

10 მაისი 1927 წელი.

რ ე პ რ ე ს ი ე მ ი გ უ რ ი ა შ ი .

(წერილი გურიიდან)

წინა წერილში ვიწერებოდი აქ მძინვარე რეპრესიების შესახებ. ჩვენ ვფიქრობდით, რომ ამ რეპრესიებს დროებითი ხასიათი ექნებოდა და ცოტას მაინც დაგვასვენებდნენ, მაგრამ მოვსტყვიდით, რეპრესიებმა ყოველივე მოლოდინს გადააუარბა. 1925 წელს გურიისათვის შეიძლება ეწოდოს რეპრესიების წელი. არ ინდობენ არავის, იქერენ ყველას: ქალს და კაცს, მოხუცს და ახალგაზდას. წამება კი ჩეკაში პირდაპირ აუტანელია. მაგალითად ოზურგეთის ჩეკაში შემოიღეს ახალმოდის წამება, ჯერ არსათ გაგონილი, ჩეკა მთელი კვირაობით ჩამწყვდევს ტუსაღს ბნელ საკანში და არ აძლევს საძმელ-სასმელს, ერთი კვირის შემდეგ დასუსტებულ, ღონე-მიხდილ ტუსაღს მოასულიერებენ და თუ ეს პირველი კვირა წამებისა საკმაო არ გამოდგა ტუსაღის გატენისათვის, კვლავ იმეორებენ ამ საშინელებას. არის მაგალითები რომ ამ სახით ოჯაგერ და სამჯერ აწამეს ტუსაღები. საკანში ავდებენ ხშირათ სრულიად ტიტყვებს.

ერთ ოჯახში დაიჭირეს ერთი პოლიტიკური დევნილის დედა, და, ძმა, მამიდა და ბიძაშვილი. ოჯახში არავინ არ დატოვეს. მაგრამ ეს არ აკმარეს—70 წლის მოხუცი დედის თვალწინ უმგალითოდ სცემეს მის ვაჟს. განა ამაზე მეტი სისაძაგლე კიდევ შეიძლება, რომ მოხუცი დედის თვალწინ აწამებენ მის ახალგაზდა ვაჟს?

იშვიათია ისეთი ბედნიერი ოჯახი, რომ ერთი წევრი ოჯახისა მაინც არ იყოს ან დაჭერილი ან გადასახლებული.

ბერია (გრუზჩეკის თავმჯდომარე) სანახევროთ ოზურგეთში ზის და პირადათ ხელმძღვანელობს რეპრესიებს. დაიწყეს ძველი სიით ჭერა, და იქერენ ისეთ ხალხს, რომელთა დიდ უმრავლესობას არავითარი კავშირი არ აქვს არალეგალურ მუშაობასთან. დღეს გურიაში მოქმედებს ორი ჩეკა—ერთი ადგილობრივი და მეორე კი თვით გრუზჩეკა. დაჭერილებს ყველას თფილისში გზავნიან, იქიდან კი რუსეთში. პოლიტიკურ დევნილებს ისე სდენიან, როგორც ყჩაღებს: გაუფრთხილებდნენ ესერიან თოფს, თუნდაც დარწმუნებული იყვნენ, რომ მათ მსხვერპლს იარაღი სრულიადაც არ გააჩნია.

მაგალითი: ერთი თვის წინათ თავს დაესხნენ ერთ ჩვენ არალეგალურათ მცხოვრებ ამხანაგს სტუდენტ გრიშა ნიკოლაიშვილს. ბუნებრივია, რომ ის შეეცადა გაქცევას. ეს იყო შუა დღეზე. მსეცებმა შეამჩნიეს, რომ უიარაღო კაცი გარბოდა და კარგათ იყვნენ დარწმუნებული, რომ მსხვერპლი მათ ვერ გაექცეოდა, ვინაიდან ირგვლივ შემოქალტული ქონდათ არეზავი. მიუხედავათ ამისა ზალბი მისცეს და 4 მძიმე ჭრილობა მიაყენეს. ასე წაიღეს ცოცხალმკვდარი.

ესეც არის მივიღე ცნობა, რომ ლიხაურის და შემოქმედის თემებში დაუჭერიათ ბევრი ხალხი. შეიძლება ითქვას, რომ გურია დღეს ბრძოლის ველს წარმოადგენს. მთელი იერიში გურიაზე არის მოტანილი. «გურია უნდა გავანადგურო, ან ჩემს ჭკუაზე მოვიყვანო» უბრძანებია ბ-ნ ბერიას. «ჭკუაზე მოყვანის» რა მოგახსენათ, მაგრამ განადგურებით კი გვანადგურებს.

გთხოვთ ყველას, ვისაც გული შეგტკივთ, აღიმაღლოთ ხმა გურიის დასაცავათ პრესით, სიტყვით, და ყოველგვარი საშვალებით.

არ იფიქროთ რომ გადაამეტებულს რასმე გწერდეთ. პირიქით, რაც ხდება იმას სანახევროთაც ვერ გწერ, გარწმუნებ გურია ცეცხლის ალშია გახვეული.

... რეპრესიებს თანდათან აღვივებენ, მიმართავენ ყოველგვარ საშვალელებს. ტირებენ ყველას, ვინც კომუნისტი არ არის. გურია დაიკალა ხალხიდან. სანამდის გასტანს ასეთი დევნა, ვინ იცის. ყოველ შაბათს გადის ეტაპი ოზურგეთიდან. ასევე გადის თფილისიდან რუსეთისაკენ ყოველ 15 დღეში. განტვირთავენ თუ არა ჩეკას და ციხეს, იმავე წუთში შეაგებენ. გურულებს თითქმის ქალბაღნიანათ იჭერენ. ყველას რუსეთისაკენ აგზავნიან. ამ ხნის განმავლობაში არავინ არ გაუშვიათ. ახლა სათუო აღარ არის, რომ ყველა დაქერილებს 15 დღის ჩეკაში წამების შემდეგ რუსეთისაკენ უკრავენ თავს. ყველასტვის ადვილი წარმოსადგენია, თუ რას ნიშნავს შიშველ-ტიტველ მშვიერი ხალხისათვის რუსეთში გადაგზავნა და ისიც ამ წამთარში. ეს პირდაპირ სიკვდილის განაჩენია. ნახევარიც ვერ დაბრუნდება ცოცხალი. რეპრესიების გამო გამრავლდა არალეგალურათ გადასულთა რიცხვი. რუსეთში სიკვდილს აქ სიკვდილი მიჩრეენიაო, გაიძახიან. მართალიც არიან.

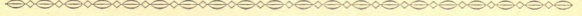
ჩეკამ თავის მხრით ამ არალეგალურ ხალხის დასაქერათ, რომ გამცემი და მოლაღატე ვერ იშოვა, ჩამოიყვანა მძებბარი. გაწვრთნილი ძალები და ამ ძალების საშვალეებით დასდევენ პოლიტიკურ დევნილებს. რომ უბრალო ხალხი აწიოკებას გადავარჩინთ, ჩვენ თითონ ვერიდებთ ვინმეს არ მისვლას და ჩვენი თავშესაფარი ამ წამთარში ტყე არის მხოლოდ.

რაოდენიმე ხნის წინათ გურიას ესტუმრა კ. სულაქველიძე თავისი შტაბით და ჩამოიარა თითქმის გურიის ყველა სოფლები. მათი მოგზაურობის მიზანი იყო არალეგალურათ მცხოვრებ პოლიტიკურ დევნილთა შერიგება. ბ-ნი კოწია იძლეოდა ხალხის წინაშე «პატიოსან სიტყვას», რომ ვინც კი შემოგვირიგდებოა, იმათ მერმე ვერავინ ხელს ვერ წააკარებს და შეუძლიანთ დაუბრუნდენ მშვიდობიან ცხოვრებასო. ამ უკანასკნელი რეპრესიების გამო გაქცეულები თითქმის ყველა მივიდა და მიიღეს კოწიასგან მანდატი, რომ ის შემოერიგებული იყო და სხვა. დაათვა რა თავის მოგზაურობა გურიაში და შეირიგა რა ეს ხალხი, გაემგზავრა თფილისში. შერიგებულებმა კი უშიშრათ მოისვენეს თავიანთ სახლებში. მაგრამ დახეთ მაგათ მუხანათობას. კოწია არც კი იქნებოდა თფილისში ჩასული, რომ ჩეკამ ამ შერიგებულ ხალხს ჩამოუარა ღამით და ყველანი ჩარეკა ოზურგეთში და იქიდან კი ზევით (თფილისისაკენ) გაისტუმრა. ასე რომ ბ-ნი კოწია ერთხელ კიდევ გამოვიდა ჯამუშის როლში, პირნათლათ შესარულა ჩეკის დავალება და არც კი სცხენია ისე თავისუფლათ ამბობს თავის უურნალ «ახალ გზაში»—ისეთ სიმპატიურ დაწესებულებაში, როგორც არის ჩეკა, დიდი სიამოვნებით ვითანამშრომლებო.

ასეთია ამ ვაქებატონის საქმენი საგმირონი.

4 ოქტომბერი 1927 წ.

გურია.

რუხის ხედიანსტურ გმიგნაგიაში.

ამ უკანასკნელ ხანებში რუსის სოციალისტურ ემიგრაციაში ხდება ერთნაირი აზროს გადატება ნაციონალურ საკითხზე. როგორც ვიცით, მარსელის საერთაშორისო კონგრესმა მიიღო გარკვეული რეზოლიუცია ამ საკანზე და აღიარა ერთა თვითგამორკვევის უფლების დაცვა საბჭოთა კავშირის ერებისათვის. ამ რეზოლიუციას მაშინ ხმა მისცა რუსეთის ორივე სოციალისტურ დელეგაცია—ესერებმა და ესდეკებმა. ამჟამათ კი ირკვევა, რომ ამ პოზიციიდან იმათ უკან დაუხევიათ და აი. სწორედ, ამ ნიადაგზე გამართულია მათი კამპანია. პირველათ გამოილაშქრა «სოციალისტ. ვესტნიკის» ფურცლებზე აბრამოვიჩმა. რომელმაც მოიმიზეზა ქორდანიას და რამიშვილის კერძო წერილები. ბოლშევიკების მიერ გამოქვეყნებული. მას მიყვა ესერი სუხომლინი განეთ «სოციალისტ-რევოლიუციონერში». აქ კი აშკარათ ითქვა ის, რაც იყო მიკიბულ-მოკიბულათ ნათქვამი აბრამოვიჩის მიერ ნაციონალური საკითხის გადაქრა თანახმათ მარსელის კონგრესისა აშკარათ იქნა უკუგდებული. ამავე დროს სოც.რევ. პარტიულ ორგანოში «რევ. როსია»-ში დაიბეჭდა ჩერნოვის ჯგუფის მიერ შედგენილი პროექტი «სოციალისტური ლიგისა აღმოსავლეთ ევროპაში», სადად კატეგორიულათ აღიარე-

306

ბულია უფლება ერთა თვითგამორკვევის და საკუთარი სახელმწიფოს შედგენისაში მონაწილეობისა. პროექტმა გამოიწვია პროტესტი სუხომილინის და მისი ამხანაგებისა. ამის შემდეგ აბრამოვიჩმა გამოაქვეყნა მეორე წერილი ამ სათაურით: «ორი ტაქტიკა საქართველოს სოც.-დემ. პარტიაში»; წერილი ავებულია ირ. წერეთლის ბროშიურაზე და ამ მასალით ჩვენს პარტიას აბრალებს მილიტარისტულ და ნაციონალისტურ სულისკვეთებას. უკანასკნელათ ჩერნოვის ორგანოში, «რევოლიუციონაია რუსიის» მორიგე №-ში მოთავსებულია ირ. წერეთლის ბროშიურის თარგმანი და ჟორდანია-რამიშვილის ქარცი-ფაძისადმი მიწერილი წერილი, როგორც ისინი გამოქვეყნებული იყო ბლოშევიკების მიერ. ამ საგანზე დაიბეჭდა მეთაური წერილი მილიუკოვის გაზეთში, «პოსლედნია ნო-ველსტი»-ში, რომელიც, იწონებს რა ირ. წერეთლის პოზიციას, ილაშქრებს ჟორდანია და რამიშვილის წინააღმდეგ. ერთის სიტყვით, ამჟამათ რუსეთის ემიგრაციაში გაჩაღებულია კამპანია ჩვენი პარტიის წინააღმდეგ, როგორც მთავარი მებრძოლის და მატარებლის ნაციონალური საკითხის გადაჭრის თანახმად მარსელის კონგრესის დადგენილებისა. ხდება ერთნაირი კონცენტრაცია სხვადასხვა მიმართულების და აზროვნების რუსებისა, დაწყებული აბრამოვიჩიდან და გათავებული უკიდურესი მემარჯვენეებით. ერთად ერთ გამოწვევის შეადგენს ჩერნოვი, რომელსაც აღბათ ჩაქარა ჩაჩუშე-ბენ. ყველა ესენი იცავენ მთლიან რუსეთს და ეშინიათ ბლოშევიკურ რეჟიმის წაქცე-ვასთან ერთად ეს მთლიანობა არ დაიშალოს...

ამ კამპანიის გავლენამ თავი იჩინა აგრეთვე ინტერნაციონალიზმშიც; მის სექციათა შორის გავრცელებული იქნა უცხო ენაზე ირ. წერეთლის ბროშიურა თვით ავტორის მიერ, რასაც მოყვა ერთნაირი გულგრილობა ჩვენს მიმართ. ინგლისელ სოციალისტმა, ბროკვიმ, წერილით მიმართა მოსკოვის მთავრობას და მოითხოვა რუს სოციალისტების ციხეებიდან განთავისუფლებას, ხოლო ქართველების დატყვევებას კი ამართ-ლებდა იმ მოსაზრებით, რომ ისინი ნაციონალისტებიან.

ყველა ამ ჭორების და ინსინუაციების გასაფანტავათ და ამ გაუგონარ სოციალი-სტურ პარტიათა შორის თავდასხმათა მოსაგერებლათ ნ. ჟორდანია დაიბეჭდა რუსულ ენაზე ბროშიურა: «ჩვენი უთანაობა». აქ გარკვეულია ნაციონალური საკითხი სოცია-ლისტური თვალსაზრისით. ნაციონალური საკითხის რუსეთის საბჭოთა კავშირში გადაჭრის გზა და ხიდი და ნაჩვენებია ის ტაქტიკური ხაზი რომლის საშუალებით შე-საძლებელია ამ მიზნის მიღწევა. ვინაიდან პირველი საკითხი ჩვენი მკითხველისათვის არ ახალია და არც რაიმეს დავას იწვევს, ამიტომ ჩვენ ვათავსებთ ჩვენს ჟურნალში თარგმანს იმ ორ უკანასკნელ თავისას, რომელიც ეხება დანარჩენ საკითხებს.

ჩ ვ ე ნ ი უ თ ა ნ ს მ ე ე ბ ა .

ნ ო ე ჟ ო რ დ ა ნ ი ა ს ი .

თავი მესამე: საბჭოთა კავშირში.

(თარგმანი რუსულიდან)

ეროვნული საკითხი დასავლეთში წყდება ყველგან ერთი და იგივე წესით: ჩა-გრულ ერისთვის თავისუფლების მინიჭებით. კითხვის სხვაგვარი გადაჭრა ისტორიას არ მოუცია. მაგრამ, აი, გამოდიან უეცრათ რუსი სოციალისტები და აცხადებენ—ეს გზა რუსეთისთვის სავალდებულო არ არისო, აქ განსაკუთრებული პირობებია და ქვეყანამ გვერდი უნდა აუაროს ევროპის შარა გზას და თავისი განსაკუთრებული გზით უნდა წავიდესო. ამგვარათ, უთვალავ განსაკუთრებულ რუსულ სოციალ-პოლი-ტიკურ უტოპიებს ემატება კიდევ ერთი—ნაციონალური. როგორც სჩანს, რუსულ სოციალიზმს უჭირს თავი დააწვიოს საუკუნოებრივ თავისებურებას და საბოლოოდ შეურიგდეს ისტორიის ნამდვილ მსვლელობას. როდესაც ამასვე ამბობენ ლიბერა-ლები და რეაქციონერები, ისინი ლოლიკაში მინც რჩებიან; რაკი ისინი საზოგადოთ არ ცნობენ ეროვნულ თვითგამორკვევას, არ სცნობენ მას აგრეთვე რუსეთის იმპერიი-სათვისაც, აქ დავას სწყვეტს ბრძოლა, სტიქია, ისტორიის ბრმა ძალები, რომლებიც ყოველთვის და ყველგან ანგრევენ ამ ვაჟბატონების მახინაკობებს. მაგრამ, ეროვნულ თვითგამორკვევის პრინციპიალურად დაშვება და მისი მხოლოდ რუსეთის სახელმწი-ფოში შემავალ ხალხებზე არ გავრცელება—ეს არის ან აზრთა უბრალო არეგ-დარევა.

ან სახსებთ დატოვება სოციალიზმის ნაპირების და იმპერიალიზმის აზვირთვულ ნავთსადგურში შეტოვვა.

სოციალისტური ინტერნაციონალი ერთნაირათ ავრცელებს ეროვნულ თავისუფლების პრინციპს ევროპის დასავლეთზე და აღმოსავლეთზე. მარსელის კონგრესმა ამის შესახებ შეიტყობს დადგენილება მიიღო:

«მუშათა სოციალისტური ინტერნაციონალი იცავს თვითგამორკვევის უფლებას იმ ხალხთათვის, რომელნიც იჩაგრებიან 1918 წლიდან დადებულ ტრაქტატებს და ელჩთა კონფერენციების დადგენილებათა ძალით ისე, როგორც საბჭოთა კავშირის იმ ხალხთათვის, რომლებმაც რევოლუციის ხანაში მოიპოვეს თავიანთი დამოუკიდებლობა, როგორც არიან სომხეთი, საქართველო, უკრაინა და სხ.»

დადგენილება სრულიად ნათელი და ყოველივე ორქოფობას მოკლებული. ინტერნაციონალი დადა უკანასკნელი ათი წლის განმავლობაში მომხდარ ფაქტების ნიადაგზე, რომელთაც ღრმა ცვლილება შეიტანეს ხალხთა ცხოვრებაში. რუსეთის რევოლუციამ დაარღვია რუსეთის იმპერიის ხალხთა შორის არსებული ძველი კავშირები, შექმნა ახალი პირობები, ახალი ურთიერთობა და მისწრაფებანი. ამხ. აბრამოვიჩი და სუხომლინი კი ამ ხალხებს ისევ რევოლუციის წინა დროის სინამდვილის თვლით უყურებენ, მათ თავის კალენდარიდან სახსებთ ამოუკრდათ ახალი ეპოქა. ამხ. სუხომლინს უკვირს კიდევ, რომ ისინიც შეურიგდნენ ახალ დროს და ცხოვრების ფერხულში ჩადგენ. მარსელის კონგრესზე ხომ მთელმა რუსეთის დელეგაციამ მისცა ხმა ზემოთმოყვანილ რევოლუციას ეროვნულ საკითხზე. ხოლო ესერებმა თავისი რევოლუციაც კი შეიტანეს, რომელიც ამბობს: «უდაო ცნობა ყველა ახლათ შექმნილ სახელმწიფოთა, როგორც იმათი, რომლებიც სარგებლობენ ენლა დამოუკიდებლობით, აგრეთვე იმათი, რომელთაც ის დაპყარგეს საგარეო ძალადობის მიწეხით». უნდა ვიფიქროთ, რომ მარსელის კონგრესის შემდეგ მათ უკან დაიხიეს, ვარდა ამხ. ჩერნოვისა და მისის ჯგუფისა, რომელნიც მარსელის ერთგულნი დარჩენ.

ამხ. აბრამოვიჩმა, რომელმაც წამოიწყო შეტევა მარსელის წინააღმდეგ, ჩემი პასუხის შემდეგ საკითხი სადისკუსიოთ გამოაცხადა. საკვირველია, როდის აქეთაა, რომ ინტერნაციონალის გადაწყვეტილებანი სადისკუსიოთ ცხადდება მისივე სექციების მიერ! სოციალისტური თვალსაზრისით დავის საგანი არა ერთა თავისუფლება, არამედ თავისუფალ ერთა ურთიერთობა. მაგრამ ეს არის უკვე არა ეროვნული, არამედ ერთაშორისი საკითხი, რომელზე ყველგან ერთნაირის მიმწვაით სდგას საერთაშორისო პოლიტიკის დღის წესრიგში, სამაგიეროთ სუხომლინმა ერთბაშად, უყოყმანოდ გადასჭრა ნაციონალური პრობლემა და თან წყალში გადაუძახა ინტერნაციონალის თეორიასაც და პრაქტიკასაც. მისი გადასჭრა წმინდა ემპირიულია, შემთხვევიდან შემთხვევამდე: საქართველო და სომხეთი თავისუფალნი არიან, სხვებს კი ებრძანა სახლში ისხდნენ. მე რომ პარტიულ დიპლომატიას ვაწარმოებდე, ვიტყვოდი—ამისთვისაც გმადლობათ მეტი. მაგრამ მე მინტერესებს ბედი არა მარტო ჩემი ერისა, არამედ აგრეთვე ყველა სხვა ერების, უპირველესათ კი მათი, რომელნიც გარს ერტყმიან ჩემს ერს და რომელთანაც მშვიდობიანათ და შეთანხმებით უნდა ვიცხოვროთ. საქართველო და სომხეთი ვერ შესძლებენ თავისუფლების მოპოვებას ან შენარჩუნებას, თუ რუსეთში ეროვნული შუღლი გაგრძელდა და დიდმპყრობელურმა შოვინიზმმა ითარეშა. საბჭოთა კავშირში შემავალ ხალხთა შორის მშვიდობიან კეთილმეზობლურ განწყობილების დამყარება ეროვნულ ძალთა ისეთი წონასწორობის დამკვიდრებით, რომელიც შეუძლებლათ ხდის ერთი ხალხის მეორეზე გაბატონებას—ი ამოცანა. ამისათვის კი უპირველესათ საჭიროა გეოგრაფიულ რუქაზე ამ ხალხების მონახვა და მათი საზღვრების მოხახვა. სუხომლინის აზრით რუსეთი წარმოადგენს ერთს კულტურულ მთელს და ამიტომ ის ერთიანი უნდა დარჩეს. დებულება სრულიად სწორია, თუ რუსეთის საზღვრებს სისწორით გავავლებთ. მაგრამ ავტორს ძლიერ ფართოთ მოუხახავს, ის აცხადებს—რუსეთი ეს საბჭოთა კავშირია. აქ საქართველო და სომხეთიც კი დაივიწყეს; რუსის

სახელმწიფოს უკანასკნელი რუკა ყოფილა რუსეთი. აი ენგელსი კი, თანამედროვე სოციალიზმის დამაარსებელი, რუსეთს სულ სხვანაირად განსახლვრავს. ის სწერს:

«როდესაც მე ვლაპარაკობ რუსეთზე, სახეში მაქვს არა მთელი რუსის სამეფო, არამედ მხოლოდ და მხოლოდ ველიკორუსია, ე. ი. ის მხარე, რომელიც დასავლეთით თავდება პსკოვის და სმოლენსკის, ხალხი სამხრეთით—ვორონეჟის და კურსკის გუბერნიებში»¹⁾.

როგორც ხედავთ, ენგელსის შეხედულებით რუსეთი არის რუსის ხალხი, სუხო-მლინის აზრით კი რუსეთი—ეს ყველა ხალხებია, რომელიც ბედის ცვალებადობის წყალობით ამ ხალხის სახელმწიფოს ფარგლებში მოხვედრილან. პირველ შემთხვევაში გადაწყვეტი მომენტია საერთო წარმოშობა, საერთო ისტორია, ეკონომია და კულტურა; მეორე შემთხვევაში—დაპყრობა, ომი, დიპლომატია, ერთის სიტყვით ძალა და ძალმომრეობა. არათუ არ სხვა არ უთქვამთ ყველა ჯურის ძელსა და ახალ იმპერიალი-ისტებს. სოციალისტები არასოდენ არ სპოლიტიკურს, არც ეკონომიურს და არც ნაციონალურ «სტატუს ქვას». ისინი ებრძოდნენ ენის, პარიზის; ბერლინის და სხვა დიპლომატიურ კონგრესების რუქებს. ლაპარაკი შეიძლება იყოს არა უკანასკნელ გეოგრაფიულ რუქის შესახებ, არამედ იმ ხალხებზე, რომლებიც მასზეა აღნიშნული და მათს ცხოვრების პირობებზე და ურთიერთობაზე.

ყველა დიდი მრავალტომიანი სახელმწიფოები ერთი და იგივე წესით შენდებოდნენ და ბოლოც ერთნაირი ჰქონდათ. რუსეთი გამონაკისს არ შეადგენს. ისიც ომების საშუალებით გაფართოვდა თავისი ნაციის ფარგალს გარეშე და შორს გაიტანა თავისი საზღვრები. მაგრამ მათრახი, რომელიც აერთებდა სხვადასხვა ხალხებს მეფეთა კვერთხის ქვეშ, სრულიად არ აერთიანებდა მათს წარსულს, მათს ენას, მათს კულტურას. მათ პსიხიკას და ინდივიდუალობას. საერთო პოლიტიკურ ჰერს ქვეშ სწარმოებდა მათი საკუთარი მუშაობა, გრძელდება მათი კულტურული ისტორია. და როგორც კი მათრახი გადაეწარა, გამოჩნდა ნამდვილი საზღვრები; ხალხებმა თავიანთ კერას მი-აშურეს. თვითუღმა ერმა ისარგებლა რევოლიუციით თავისებურათ, თავისი კულტურის და ისტორიის მიხედვით. რუსის ხალხი საბჭოთა სისტემაში მოეწყო, ხალხი ყველა დანარჩენები—ყუბანი და ციმბირიც კი—დემოკრატიულ რესპუბლიკებში. მათი პოლიტიკური გზები დაშორდა ერთმანეთს კულტურულ-ნაციონალურ ხაზზე.

საიდანაა ასეთი განსხვავება? გასული საუკუნის ორმოციანი წლებიდან მოკიდებული ყველა ტენდენციის სოციალისტები წამდგენენ სწორედ რუსის ხალხის ყოფა-ცხოვრების თავისებურ პირობებზე, ხალხი როდესაც ამ თავისებურობამ მთელი ძიგრძე-სიგანით იჩინა თავი საქვეყნოთ, სწორედ მაშინ ის დაივიწყეს. «ომშინური» მიწათმფლობელობა ველიკორუსიაში და კერძო საკუთრება მიწაზე იმპერიის დანარჩენ ნაწილებში—აი სად უნდა ვეძიოთ გზათა დაშორების ახსნა. «ომშინიამ» მოგვცა ბოლშევიზმი, წერილმა საკუთრებაში კი—დემოკრატია. მაგრამ ვინაიდან პირველის მხარეზე აღმოჩნდა მეტი ძალა, მან შესძლო მოეწვია თავზე ყველა დანარჩენ ხალხებისათვის თავისი ეკონომიური და პოლიტიკური ფორმა. ამ საფუძველზეა აღმოცენებული უკანასკნელთა პსიქოლოგიური ჩამოშორება მპყრობელ ხალხისაგან. ბოლშევიკებმა შერეკეს მათრახის საშვალეებით თავის სოციალ-პოლიტიკურ სისტემაში მთელი რიგი ხალხები, მაგრამ ისინი მაინც იძულებული გახდნენ რევოლიუციის მიერ გავლიძებულ ეროვნულ მისწრაფებათა ზეგავლენით ეცნოთ ეროვნული საზღვრები სათანადო კულტურული კერით; მოეწყო ახალი სახელმწიფო, რომელიც აღსავსეა გაცილებით მეტი ნაციონალური წინააღმდეგობით, ვინემ ძველი, მაგრამ ამავე დროს იძლევა განსახლვრულ გეგს ამ წინააღმდეგობათა გადასაქრელათ. ნაციონალურ მენობათა სპირტული ჩაყრილია, მათი დამთავრება დაკავშირებულია ძალმომრეობის და დამონავეების წყობილების დამოხდასან. რუსეთი დგება ევროპის ნაციონალურ განვითარების კვალში.

ამხ. სუხომლინი და აბრამოვიჩი ამ ახალს, რევოლიუციის შემდეგი დროის პირობებს უყურებენ რევოლიუციის წინა დროის ურთიერთობის თვლით, ორივე ფენით ძველ იმპერიალ ვყრდნობიან. ორი ერთი: ან ისინი სრულიად უარყოფენ არსებულ კულტურულ კერებს. ან სცნობენ რა მათ. უარყოფენ მათს გადაქცევას პოლიტიკურ კერებათ. მაგრამ, აი ამხ. ვერნერი «სოც. ვესტნიკიდან» თავის გვარიან მოხდენილ წერილებს ეროვნულ საკითხზე აწნაირათ აბოლავენ: «საბჭოთა ნაციონალური პოლი-

¹⁾ ენგელსი, რუსეთზე, რუსული თარგმანი 1894 წ.

ტიკის მთავარი ნაკლი მდგომარეობს. რა თქმა უნდა, მათ წარმოდგენაში თითქმის ყველაფერს საბუთო რუსეთის ნაციონალურ პრობლემის განთავისუფლება პოლიტიკისაგან; შემდგარი და არა მარქსისტული წარმოდგენა, რომ კულტურული და სამეურნეო ზრდა და ეროვნული განვითარება აიცილებენ პოლიტიკურ ბრძოლას. პოლიტიკურ თვითგამორკვევას, ბრძოლას პოლიტიკურ წარმომადგენლობისათვის.» (სოც. ვესტნი.» № 21-22) ე. ი. არსებული ნაციონალური კერა უნდა გადაიქცეს პოლიტიკურ კერათ. ხოლო აბრაშოვიჩი აღიწინაურობს ყურნალის იმავე ნომერში აცხადებს რომ «ეროვნული თვითგამორკვევა ყოველთვის არ მიიღებს სახელმწიფოებრივ დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის ხასიათს». ესე იგი, ეროვნული თვითგამორკვევა შეიძლება არ გადაიქცეს პოლიტიკურ თვითგამორკვევათ. რატომ მარტო რუსეთს ასკობდებოდა «სასმისი ესე»—ავტორი არ გვიხსნის. ჯერ არ ყოფილა მაგალითი, რომ ეროვნული თვითგამორკვევა სახელმწიფოებრივ თვითგამორკვევათ არ გადაქცეულიყოს. რაც ამხ. აბრაშოვიჩს გამოჩნა, აცხადებს ამხ. სუხომლინი. ის სცნობს ერების «სურულსა და უთუო უფლებას თვითგამორკვევისას», მაგრამ მხოლოდ იმ პირობით, რომ ეს თვითგამორკვევა არ ჩამოყალიბდეს ერის დამოუკიდებელ განცემადეულ არსებობაში გამოდის, რომ ერს უფლება აქვს მიიღოს თავისუფლება, მაგრამ იმ პირობით, რომ მან ეს არ გამოიყენოს თავისი სურვილისამებრ. ავტორი განაგრძობს: «უფრო მიზანშეუწონილ გადაურათ ს. რ. პარტიას მიჩნია ფედერატიული წყობილება, ფართო განვითარება ადგილობრივ თვითმართველობისა, ეროვნებათა კულტურული ავტონომია» (სოც. რევ.» № 1). მაგრამ ფედერატიული სახელმწიფოს შექმნა ხომ ფედერატიულ კავშირის დამყარების მოსურნე მხარეებს გულისხმობს. ყოველი ამგვარი გაერთიანება აქამდე ხდებოდა ერთის ზნით—დამოუკიდებელი სახელმწიფოები შემთხვევითად და ადგენდნენ ფედერაციას. ხოლო თუ ფედერაციას აწესებს მართველი ერი თავის საპირობებისათვის, ეს არის არა ფედერაცია, არამედ სხვა ხალხებზე დომინაციის საშუალება, რომლის გაუქმება მასვე შეუძლია, როგორც კი საპირობება გაივლის. მხოლოდ თავისუფალი ერები წარმოდგენენ იმ საძირკველს, რომელზედაც შესაძლებელია რაიმე მკვიდრ საერთაშორისო შენობის აგება. მაგრამ ჩვენი ავტორი ფედერაციას უშვებს არა ეროვნებათათვის, არამედ პროვინციებისათვის. ერებს კი კულტურულ ავტონომიას შესთავაზებს. ადამის დროს ამ იდეას ის მთელი ს. რ.-ბის პარტიის შეხედულებათ ასალებს. მაგრამ აღმოჩნდა, რომ ეს განცხადება მართალი არ არის; მის წინააღმდეგ პროტესტი განაცხადა ს. რ.-ბის პარტიის ორგანომ. «რევოლ. როსსიამ» (№ 61) საცა ჩვენ ვკითხულობთ: «...ჩვენი პარტია სცნობს თითოეული ერის უფლებას სახელმწიფოებრივ განკერძოებაზე» და «ის არ კმაყოფილდება ამ უფლების მხოლოდ პლატონურად აღიარებით, არამედ კისრულობს ვალდებულებას ყოველივე საშუალებით დაიცვას მისი განხორციელება ყოველგვარ იძულებით ჩარევის წინააღმდეგ, თუ გინდ თვით პარტია რაიმე მოსაზრების გამო მის განხორციელებას ამ შემთხვევაში მიზანშეუწონელით სთვლიდეს.» როგორც ხედავთ, ს. რ.-ბის პარტიის ერთი ნაწილი სასტიკათ იცავს მარსელის კონგრესის ნაციონალურ პრინციპს და არ მიყვება ამ პოზიციიდან უკანდახეულ პარტიულ ამხანაგებს. იმავე ორგანოში მოთავსებულია ამხ. ჩერნოვისა და მისი ჯგუფის მიერ ხელმოწერილი პროექტი «ახალი აღმოსავლეთის სოციალისტური ლიგისა». რომელშიაც აღიარებულია «უფლება ყოველივე ერისა, რომელიც განსაზღვრულ ტერიტორიაზე სუარბობს თავის უმრავლესობით, ჩამოყალიბდეს დამოუკიდებელ სახელმწიფოში». ამით ავტორნი გადაურათ ემიჯნებიან სუხომლინ-აბრაშოვიჩის მიმდინარეობას და სავეებით დგებიან საერთაშორისო სოციალისტების ნიადაგზე. პროექტში არის, რა თქმა უნდა, უსწორმასწორობა, წინააღმდეგობანი მაგრამ ამ ნაკლს ჩრდილავს მთავარი ღირსება—ცნობა-ეროვნებათა თანასწორობის და ამ ნიადაგზე მათი შეთანხმებით გაყრის და გაერთიანების. ეროვნულ საკითხის გადაურის წესიც დამოუკიდებელი იქნება იმაზე, თუ ამ ორ მოწინააღმდეგე მიმართულებათაგან რომელი გაიმარჯვებს—დიდმპრობელური თუ თანასწორმპრობელური—გაიმარჯვებს პირველი—საკითხს, როგორც ყოველგან, გადასურის ისტორიის სტიქია გაიმარჯვებს მეორე—ისტორიულ შემოქმედებას დაუფლებიან შეგნებული ძალები და მშვიდობიანათ მოაწესრიგებენ ერთაშორის ურთიერთობას.

უკანასკნელ შემთხვევაში გზა ამ დასმულ მიზნისაკენ მიმავალი გვესახება შემდეგ ნაირათ: საბუთო რეჟიმის ადგილას ხელისუფლებას ეპატორნება დემოკრატია; დღეს არსებულ ნაციონალურ რესპუბლიკების ხალხები, თავიანთ ტერიტორიის საწ-

ზღვრებში. ხდებიან სუვერენული; ისინი აწყობენ თავიანთ ნაციონალურ ხელისუფლებას; და მათი კანონიერი წარმომადგენლები იკრიბებიან ერთად ნაციათა შორის ურთიერთობის მოსაგვარებლათ; კითხვები წყდება დაინტერესებულ მხარეთა მშვიდობიანი შეთანხმებით; თუ შეთანხმება არ მოხდა, დავას სწყვეტს სავალდებულო არბიტრაჟი.

ეს დემოკრატიული ლიკვიდაცია საბჭოთა რეჟიმისა გულისხმობს არა მარტო დემოკრატიულ იდეების გამარჯვებას, არამედ აგრეთვე იმ ძალთა ორგანიზაციას, რომელთაც ამ იდეების ცხოვრებაში გატარების უნარი შესწევთ. ესწრაფვის კი რუსის დემოკრატია ბოლშევიკების დამხობას, ძალა-უფლების ხელში აღებას და ქვეყნის რეორგანიზაციის მოხდენას?

(დასასრული შემდეგ ნომერში)

ა მ ს. ლ ე ნ ი ნ ი ს ჯ ე რ ი ლ ი.

(ანდერძი)

ამხ. სტალინის მიერ გამოქვეყნებული 26 ივლისს 1926 წ. ცეკასა და ც. ს. კ. პლენუმზე.

ცენტრალური კომიტეტის ურყეობა, რომლის შესახებ მე ზემოთ ვლაპარაკობდი, ჩემი აზრით, გულისხმობს იმ ზომებს, რომელნიც მიღებულ უნდა იქნენ გათიშვის წინააღმდეგ, რამდენადაც საზოგადოთ ასეთი ზომების მიღება შესაძლებელია. ამიტომ, რასაკვირველია, თეთრგვარდიელი «რუსკია მისლი» (და ვგონებ ს. ფ. ოლდენბურგი) მართალი იყო, როცა ის საბჭოთა რუსეთის წინააღმდეგ პირველ ყოვლისა იმედს ამყარებდა ჩვენი პარტიის გათიშვაზე და შემდეგ ამ გათიშვისათვის—სერიოზულ უთანხმოებაზე ჩვენს პარტიაში.

ჩვენი პარტია ეყრდნობა ორ კლასს და ამიტომ შესაძლებელია მისი მეორეობა და აუცილებელი დაცემა, თუ ამ ორ კლასს შორის მოუსერხებელი შეიქნა შეთანხმება. ამ შემთხვევაში ამა თუ იმ ზომების მიღება და საზოგადოთ მსჯელობა ჩვენი პარტიის ურყეობის შესახებ უსარგებლოა. არავითარ ზომებს არ ძალუძს ამ შემთხვევაში გათიშვის თავიდან აცილება. მაგრამ მე ვიმედოვნებ, რომ ეს ნამეტანი შორეული მომავალია და ნამეტანი დაუჯერებელი მოვლენაა, რომ მანვე ვილაპარაკოთ.

მე მაქვს მხედველობაში ურყეობა, როგორც გარანტია გათიშვის წინააღმდეგ უახლოვეს მომავალში და მინდა გავაჩიო აქ რამოდენიმე მოსახრება წმინდა პირადი თვისებისა.

მე ვფიქრობ, რომ ამ თვალსაზრისით ურყეობის საკითხში ძირითად გარემოებას წარმოადგენენ ისეთი წევრები ც. კ., როგორც სტალინი და ტროცკი. მათ შორის დამოკიდებულება, ჩემი აზრით, შეადგენს ნახევარზე მეტს იმ გათიშვის საშიშროებისა, რომლის თავიდან აცილება შეუძლებელია და რომლის თავიდან აცილებას უნდა შეუწყოს ხელი ცეკას წევრების რაოდენობის გადიდება 50-დე, 100-დე.

ამხ. სტალინმა, რაც ის განდა გენერალური მდივანი, ხელთ იგდო განუზომელი ძალაუფლება და მე არ ვარ დარწმუნებული—შესძლებს თუ არა ის ყოველთვის საკმაო სიფრთხილით ისარგებლოს ამ ძალაუფლებით.

მეორე მხრით ამხ. ტროცკი, როგორც ეს მან დაამტკიცა თავის ბრძოლით ც. კ.-ს წინააღმდეგ გზათა კომისარიატის შესახებ, განირჩევა არა მარტო გამოჩენილი ნიჭით; პირადათ ის ყველაზე უფრო ნიჭიერია არსებულ ცეკას შემადგენლობაში, მაგრამ ამასთანავე ზედმეტათ დარწმუნებული თავის (სიტყვა გაურკვეველია) და მეტათ გატაცებული საქმის აღმინისტრაციული მხარით.

ამ ორ თვისებას თანამედროვე ცეკას ორი გამოჩენილი ბელადისა, შეუძლიათ უნებლიეთ მიგვიყვანონ გათიშვამდი და თუ ჩვენმა პარტიამ არ მიიღო ზომები ამის თავიდან ასაცილებლათ, გათიშვა შეიძლება მოულოდნელათ მოხდეს.

მე არ შეუღლები ც. კ. სხვა წევრების დახასიათებას მათი პირადი თვისების მიხედვით. გავიხსენებ მხოლოდ, რომ ზინოვიევი-კამენევის ოქტომბრის ეპიზოდი, რასაკვირველია, შემთხვევითი არ იყო, მაგრამ ეს ისე ნაკლებათ შეიძლება წარუდგინოთ ბრალდებათ პირადათ მათ, როგორც არაბოლშევიზში ტროცკის.

ც. კ.-ს ახალგაზდა წევრებიდან მინდა რამოდენიმე სიტყვა ვსთქვა ბუხარინზე და პიატაკოვზე. ესენი, ჩემი აზრით, ყველაზე უფრო გამოჩენილი ძალებია (ახალგაზდათა-

გან) და მათ შესახებ საჭიროა ვიჭონიოთ მხედველობაში შემდეგი: ბუხარინი არამც თუ დიდათ ღირებული და დიდათ მნიშვნელოვანი თეორეტიკოსია პარტიის, არამედ ის კანონიერათ ითვლება მთელი პარტიის საყვარელ ამხანაგათ, მაგრამ მისი თეორეტიკული შეხედულებანი დიდის იქვით შეიძლება ჩაითვალოს სავსებით მარქსისტულათ, რადგან მასში არის რაღაც სქოლასტიური (მას არასოდეს არ უსწავლია და ვფიქრობ არასოდეს არ შეუგნია სავსებით დიალექტიკა).

შემდეგ პიტაკოვი—კაცი უეჭველათ გამოჩენილი ნებისყოფის და გამოჩენილი ნიჭის, მაგრამ ნამეტანი ვატყობთ ადმინისტრატორობით და საქმის ადმინისტრაციული მხარით, რომ მასზე შეიძლება დავრდნობა სერიოზულ პოლიტიკურ საკითხში, რასაკვირველია, ორივე ამ მენიშნას მე მიმდინარე დროს ვუკავშირებ და ვფიქრობ, რომ ორივე ეს გამოჩენილი და ერთგული მუშაკნი ვერ მოიპოვებენ შემთხვევას თავიანთი ცოდნის შესავსებათ და ცალმხრივობის შესაცვლელათ.

25 დეკემბერი 1922 წელი.

ლენინი.

დ ა მ ა ტ ე ბ ა .

სტალინი ნამეტანი უხეშია და ეს ნაკლებევაზობა, რომელიც სავსებით მოსათმენია ჩვენ—კომუნისტთა წრეში და ურთიერთ შორის განწყობილებაში, შეუწყნარებელია გენერალურ სეკრეტარის ადგილზე. ამიტომ მე წინადადებას ვაძლევ ამხანაგებს. მოიფიქრონ საშვალება სტალინის ამ თანამდებობიდან გადასაყენებლათ და მის მაგიერ სხვა ამხანაგის დასანიშნავათ, რომელიც განირჩევა სტალინისაგან მხოლოდ ერთი უპირატესობით, სახელად მეტი მოთმენით, მეტი ლოიალობით, მეტი ზდილობით და მეტი ყურადღებით ამხანაგებისადმი, ნაკლები პირვეულობით და სხ.

ეს გარემოება შეიძლება მოეჩვენოს ვინმე უმნიშვნელო წვრილმანათ, მაგრამ მე მგონია, რომ გათიშვის თავიდან აცილების თვალსაზრისით და სტალინ-ტროცკის ურთიერთობის შესახებ ჩემს მიერ ზემოთ დაწერილის მხედველობაში მიღებით, ეს წვრილმანი არაა, ან ეს ისეთი წვრილმანია, რომელსაც შეუძლია მიიღოს გადაწყვეტი მნიშვნელობა.

4 იანვარი 1923 წელი.

ლენინი.

ეროვნებათა საკითხის ანუ «ავტონომიზაციის» შესახებ.

მე ვგონებ ძალიანი დავაშავე რუსეთის მუშების წინაშე იმით, რომ საჭირო ენერგიით არ ჩავერიე ვერეთ წოდებულ «ავტონომიზაციის» საკითხში, რომელსაც ოფიციალურათ მგონი ს. ს. რ. კ. (სსსრ) ეწოდება. ზაფხულზე, როცა ეს საკითხი წამოიჭრა, მე ავით ვიყავი და შემოდგომაზე კი ნამეტან გადაჭარბებული იმედით ველოდი მორჩენას და აგრეთვე ოქტომბრის და დეკემბრის პლენუმებს, რომელთაც უნდა მოეცათ ჩემთვის საშვალება ამ საკითხში ჩარევისა. მაგრამ იმედი არ გამიმართლდა და ამ საკითხის გამო ვერც ერთ პლენუმს ვერ დავესწარი, ვერც ოქტომბრისას და ვერც დეკემბრისას. ამიტომ იგი მე თითქმის სავსებით ამცილდა.

მე მოვასწარი მხოლოდ მოლაპარაკება ამხ. ძერჟინსკისთან, რომელიც კავკასიიდან იყო დაბრუნებული და მან გადმომცა, თუ როგორ სდგას ეს საკითხი საქართველოში. მე აგრეთვე მოვასწარი ამხ. ზინოვიევიან ორიოდ სიტყვის თქმა ამ საკანზე და გადავეცი მას ჩემი საშიშროება ამ საკითხის შესახებ. ამხ. ძერჟინსკის ნალაპარაკევიდან, რომელიც მოთავეობდა ცენტრალურ კომიტეტის კომისიას, დანიშნულს ქართული «ინციდენტის» გამოსაძიებლათ, მე მივიღე შთაბეჭდილება ძალიან დიდი საშიშროებისა. თუ საქმე იქამდე მივიდა, რომ ორჯონიკიძეს შესაძლებლათ დაუნახავს იმ ზომამდე გათავხედება, რომ ფიზიკური ძალადობა უხმარია, რის შესახებაც ამხ. ძერჟინსკიმ გადმომცა, ადვილი წარმოსადგენია, თუ როგორ ქაობში გადავცვენილვართ.

სწაან მთელი ეს «ავტონომიზაცია» ძირიანდესივანათ შემცდარი და შეუფერებელი ყოფილა.

ორწამუნებიან, რომ საჭიროა ერთი აპარატიო. საიდან მომდინარეობს ეს რწმუნება? სწორეთ იმ რუსული აპარატიდან. რომელიც ჩვენ გადმოვიღეთ თვითმპყრობელობისაგან და რომელიც მხოლოდ ცოტაოდნათაა შეზავებული საბჭოთა მირონით. უეჭველია, რომ ასეთი ზომის მიღება შეუძლებელია მანამდე, სანამ ჩვენ არ შეგვეძლება თქმა ჩვენი აპარატის შესახებ: პასუხს ვაგებთ ისე, როგორც ჩვენი საკუთარი აპარატისათვის. ჯერჯერობით კი სინიღისის წინაშე ჩვენ უნდა ვაღიაროთ სრულიათ წინააღმდეგი, სახელად ის, რომ ჩვენ ვუწოდებთ ჩვენს აპარატებს, რომელნიც ჯერ

კიდევ საეგებით უცხონი არიან ჩვენთვის და წარმოადგენენ ისეთ ბურჟუაზიულ თვითმპყრობელურ ელემენტების ნარევს, რომლის დაძლევა ჩვენ ვერ შევსძლებით ხუთი წლის განმავლობაში, რადგან ეს ყოველად შეუძლებელი იყო შიმშილისა, სამხედრო მოქმედებათა და სხვა ქვეყნების დაუზმარებლობის გამო. ასეთ პირობებში სრულიად ბუნებრივია, რომ ის «თავისუფლება კავშირიდან გამოსვლისა», რომლითაც ჩვენ თავს ვიმართლებთ, გადაიქცევა ცარიელ ქალაქად, და ვერ დაიცავს რუსეთის მცირე ერებს—ქუშმარიტ რუსის, დიდრუსეთის შოვინისტის, ნამდვილათ კი ფილიდი და მძალადე—ტიპური რუსის ბიუროკრატის თავდასხმისაგან. უქვევლია, რომ საბჭოთა და გასაბჭოებულ მუშათა არსებული მცირე პროცენტრი ჩაიხრჩობა ამ დიდ რუსეთულ ნაძირალთა მოვინისთვის ზღვაში, როგორც ბუზი რძეში.

ამბობენ, რომ ამ ზომის დასაცავათ გამოყოფილი არიან სახალხო კომისარიატები, რომელთაც კავშირი აქვთ ნაციონალურ ფსიქოლოგიასთან და ნაციონალურ განათლებასთან. მაგრამ აქ იბადება საკითხი—მესაძლებელია თუ არა ამ სახ. კომისარიატების საეგებით გამოყოფა და მეორეც ის, რომ მიღებული გეგმებს თუ არა ჩვენ საჭირო მხრუნველობითი ზომები მცირე ერების დასაცავათ ქუშმარიტ რუს «დერჟიმორდებისაგან». მე ვფიქრობ, რომ ჩვენ ასეთი ზომები არ მივიღია, თუმცა ვალდებული ვიყავით მიგვეღო. მე ვფიქრობ, რომ აქ საბედისწერო როლი ითამაშა სტალინის სიჩქარემ და ადმინისტრაციულმა გატაცებამ, აგრეთვე მისმა გაბორცებამ ეგრეთწოდებულ «სოციალ ნაციონალიზმის» წინააღმდეგ. გაბორცება საზოგადოთ ყველაფერზე უფრო მავნეა პოლიტიკაში. მე ვზიზიბ აგრეთვე, რომ ამხ. ძერჟინსკიმ, რომელიც იყო კავკასიაში «სოციალ ნაციონალების» «დანაშაულის» გამოსაძიებლათ, გამოიჩინა მხოლოდ თავის ქუშმარიტრუსული სულისკვთება (ცნობილია, რომ გარუბებული «ინოროდცი» ყოველთვის ამლანუებს თავის ქუშმარიტ-რუსული სული-სკვთებით) და მთელი მისი კომისიის მიუდგომლობა საკმარისათ ხასიათდება ორჯონიკიძის «მუშტი-კრივით». მე ვფიქრობ, რომ არავითარი პროვოკაციით, არავითარი შეურაცყოფით არ შეიძლება გამართლება ამ რუსული «მუშტი-კრივის» და ამხ. ძერჟინსკი განუზომელათ დამნაშავეა იმაში, რომ ასე უკუა მჩატეთ შეეხა ამ ფაქტს.

ორჯონიკიძე წარმოადგენდა მთავრობას დანრჩენ მოქალაქეთა მიმართ კავკასიაში. ორჯონიკიძის არ ქონდა უფლება ასეთი დავადაუქვრობის და გაჯავრების, რაც მან და ძერჟინსკიმ საბუთად მოიყვანეს, პირიქით, ორჯონიკიძე ვალდებული იყო ისეთი თავდაპყრობითი მოქცეულიყო, რაც უბრალო მოქალაქისათვის საეგებებულა არ არის, მით უმეტეს ისეთ მოქალაქისათვის, რომელსაც «პოლიტიკურ დანაშაულს აბრალებდენ, არსებითად «სოციალ-ნაციონალები» ხომ ისეთი მოქალაქეები არიან, რომელთაც პოლიტიკურ დანაშაულს აბრალებდენ, და პირობებით, რომელშიაც ეს ბრალდება იყო წამოყენებული, სწორეთ ასეთ ხასიათს აძლევდენ მათ. აქ სდგება უკვე მნიშვნელოვანი პრინციპული საკითხი: როგორ უნდა გვევმოდეს ინტერნაციონალიზმი.

30 დეკემბერი 1922 წ.

ლენინი.

ეროვნებათა საკითხის ანუ «ავტონომიზაციის» შესახებ.
(გაგრძელება).

მე უკვე გამოთქმული მაქვს ჩემს ნაწერებში ნაც. საკითხის შესახებ ის აზრი, რომ საზოგადოთ ნაციონალიზმის შესახებ საკითხის განყენებულათ დასმა დაუშვებელია. აუცილობელათ საჭიროა აღნიშვნა მჩაგვრელი ერის ნაციონალიზმის და დაჩაგრულ ერის ნაციონალიზმის. არის ნაციონალიზმი პატარა ერის და ნაციონალიზმი დიდი ერის. პატარა ერის ნაციონალიზმის მიმართ ჩვენ—დიდი ერის ნაციონალები, თითქმის ყოველთვის ისტორიულათ დამნაშავენი ვრჩებით—აურაცხელ ძალადობაში, მაგრამ ამასაც არ ვკმარობთ: თავისებულ შეუზღვევლათ ჩავდივართ აურაცხელ ძალმომრეობას და ვაყენებთ აურაცხელ შეურაცყოფას. საკმარისია მხოლოდ მოიგონოთ ჩემი მოგონებანი ვოლგაზე იმის შესახებ, თუ როგორ აბუჯათ არიან აღებული მცირე ერების წარმომადგენლები, ინოროდები. როგორი დაცინვით უწოდებენ პოლონელს «პოლიჩიშკას თათარს «კინაზს», უკრაინელს—«ხოხოლს», ქართველს და სხვა კავკასიელებს—«კავკაზსკი ჩელოვეკს». ამიტომ მჩაგრაგი, ანუ ეგრეთ წოდებული დიდი ერის (თუმცა დიდა ის მხოლოდ თავისი ძალმომრეობით, დიდა ის ისე, როგორც დიდა დერჟიმორდა) ინტერნაციონალიზმი უნდა მდგომარეობდეს არა მარტო ეროვნებათა ფორმალურ თა-

ნასწორობის დაცვაში, არამედ ისეთ თანასწორობაში, როლითაც დიდი მხარეა მისი უწლავს პატარა ერს სამაგიეროს იმ უთანასწორობისათვის, რომელიც ცხოვრებაში ფაქტიურათ მყარდება. ვისაც ეს არ ესმის, მას არ ესმის ნამდვილი პროლეტარული შეხედულება ნაციონალურ საკითხზე, ის არსებითად სდგას წვრილბურჟუაზიულ თვალთა ხედვის წერტილზე და ამიტომ არ შეუძლია გასცილდეს ბურჟუაზიულ შეხედულებას. რა არის მნიშვნელოვანი პროლეტარიატისათვის? პროლეტარიატისათვის არამც თუ მნიშვნელოვანი, არამედ არსებითად საჭიროა მის პროლეტარულ კლასობრივ ბრძოლაში «ინაროდცების» უდიდესი ნდობის მოხვეჭა და უზრუნველყოფა. რა არის ამისთვის საჭირო? ამისთვის საჭიროა არა მარტო ფორმალური თანასწორობა არამედ ასე თუ ისე ანაზღაურება მოპყრობით და დათმობით მცირე ერებიანთვის იმ უნდობლობის, იუვიანობის, შეურაცყოფის, რომელიც ისტორიულ წარსულში მიუყენებია მისთვის მმართველ «დიდმპყრობელ ერის» მთავრობას. მე გგონია, რომ ამის კიდე ახსნა-განმარტება ბოლშევიკისათვის, კომუნისტისათვის საჭირო აღარ არის და ვფიქრობ, რომ ქართველი ერი ამ შემთხვევაში წარმოადგენს ტიპიურ მაგალითს იმისა, თუ როგორ განსაკუთრებულ სიფრთხილეს, მოკრძალებას და დათმობას მოითხოვს ჩვენი მხრით ნამდვილი პროლეტარული დამოუკიდებულება. ის ქართველი, რომელიც ათვალწუნებულათ უყურებს ამ საქმეს, რომელიც შეურაცყოფით წამოისვრის ბრალდებას «სოციალ-ნაციონალიზმში» (მაშინ როცა თვით არის ნამდვილი დაქუშმარტი არამც თუ «სოციალ-ნაციონალი», არამედ უხეში დიდრუსეთელი დერკიმორდა), ის ქართველი არსებითათ არღვევს პროლეტარიატის კლასობრივ სოლიდარობის ინტერესებს, იმიტომ რომ ისე არაფერი არ აფერხებს პროლეტარულ კლასობრივ სოლიდარობის განვითარებას და განმტკიცებას, როგორც ნაციონალური უსამართლობა. და არაფერს არ განიცდიან შეურაცყოფილი ერები ისე მტკივნეულათ, როგორც ნაციონალურ თანასწორობის დარღვევას, თუ გინდ ეს დარღვევა მოხდეს ან დაუდევრობით ან და ხუმრობით თვით საკუთარ ამხანაგისაგანაც კი; არაფერს არ ეპყრობიან ისენი ისე მოწიწებით და ყურადღებით, როგორც ამ თანასწორობას. აი სწორეთ ამიტომ უკეთესია მეტი დათმობის და სილბილის გამოჩენა ნაციონალურ უმცირესობათადმი, ვიდრე პირიქით; უმჯობესია ვადაძლავება, ვიდრე მარილის დაკლება.

აი ამიტომ ამ შემთხვევაში ძირითადი ინტერესი პროლეტარული სოლიდარობისა, მაშასადამე პროლეტარული კლასობრივი ბრძოლისა მოითხოვს, რომ ჩვენ არასოდეს არ უნდა მიუდგეთ ფორმალურათ ნაციონალურ საკითხს, არამედ ყოველთვის და აუცილებლათ უნდა ვიხელმძღვანელოთ იმ განსხვავებით, რომელიც არსებობს მცირე დაჩაგრულ ერის და დიდი დამჩაგრული ერის შორის.

31 დეკემბერი 22 წელი.

ლენინი.

წერილები ს. გაგარძელებს.

როგორი პრაქტიკული საშვალებანია მისაღები არსებულ პირობებში? პირველყოვლისა საჭიროა დატოვება და გამაგრება საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკების კავშირის. ეს სრულიად უუკველია. ეს ჩვენთვის საჭიროა ისე, როგორც საჭიროა მთელი კომუნისტური პროლეტარიატისათვის მსოფლიო ბურჟუაზიის წინააღმდეგ საბრძოლველათ და მისი ინტრიგებისაგან თავდასაცველათ. მეორე—საჭიროა დარჩეს სოციალისტურ რესპუბლიკათა კავშირი დიპლომატიური აპარატის მხრივ. უნდა იქნას, რომ ეს აპარატი განსაკუთრებულია მთელი ჩვენი აპარატის შემადგენლობაში. ჩვენ იქ არ დავიშვია არც ერთი თანამშრომელი. ცოლათ თუ ბევრათ გავლენიანი, ძველი მეფის აპარატიდან. იქ მთელი აპარატი—რამოდენიმეთ ავტორიტეტული—შესდგა კომუნისტებისაგან, ამიტომ ამ აპარატმა უკვე მოიპოვა (ეს თამამათ შეგვიძლია ვთქვათ) სახელი გადასინჯული კომუნისტური აპარატისა, რომელიც განუხომლათ უფრო გაუმენდილია მეფურ, ბურჟუაზიულ და წვრილბურჟუაზიულ ელემენტებისაგან, ვიდრე ის აპარატი, რომლითაც ჩვენ იძულებული ვართ ვისარგებლოთ დანარჩენ კომისარიატებში.

მესამე—საჭიროა სამაგალითოთ დაისაჯოს ორჯონიკიძე (ვაზობო ამას მით უფრო მეტი მწუხარებით, რომ პირადათ ვეკუთვნი მის მეგობართა რიცხვს და ვმუშაობდი მასთან ერთათ სახლვარგარეთ—ემიგრაციაში) და აგრეთვე დასრულებულ იქნეს გამოძიება, ან ხელახლათ გამოძიებულ იქნეს მასალები ძერკინსკის კომისიისა, იმ უზარმაზარ და ურიცხვ შეცდომათა და მიდგომითი მსჯელობათა გასასწორებლათ, რომელ-

ნიც იქ უეჭველათ მოიპოვება. პოლიტიკურ პასუხისმგებლებათ მთელი ამ ქვეშაობრივ ტათ დიდრუსეთულ-ნაციონალისტურ კამპანიისა უნდა გავხადოთ, რასაკვირველია, სტალინი და ძერჟინსკი.

მეოთხე—საქიროა შემოღება სასტიკი წესების ნაციონალური ენის ხმარების შესახებ ნაციონალურ რესპუბლიკებში, რომელნიც შედიან ჩვენს კავშირში და შემოწმება მათი განსაკუთრებული გულმოდგინებით.

არ არის საუკუნო. რომ რკინის გზის სამსახურის ურთიერთობის, ფისკალური ერთიანობის და სხ. მიზეზით ჩვენი ვხლანდელი აპარატის არსებობის დროს ადგილი მიეცემა მრავალ ქვეშაობრივ-რუსულ თვისების ბორჯტმოქმედებათ. ამ ბორჯტმოქმედებათა წინააღმდეგ საბრძოლველათ საქიროა, გარდა განსაკუთრებული გულწრფელობისა, განსაკუთრებული მიმდამოილობა იმათი მხრით, ვინც ასეთ ბრძოლას ხელს მოჰკიდებს. აქ საქიროა იქნება დაწვრილებითი კოდექსი, რომლის შედგენაც (კოტათ თუ ბევრათ ჯეროვანათ შევეძლება მხოლოდ ნაციონალურ—მცხოვრებთ ამა თუ იმ რესპუბლიკებში. ამასთანავე—წინასწარ არავითარ შემთხვევაში არ უნდა აღკვეთოთ შესაძლებლობა იმისა, რომ ასეთი მუშაობის მერმე, საბჭოთა შემდეგ ყრილობაზე, ჩვენ შეიძლება დავინიხოთ უკან. ე. ი. დავსტოვოთ კავშირი საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკებისა. მხოლოდ სამხედრო და დიპლომატიურ დარგში და დანარჩენებში კი აღვადგინოთ სრული დამოუკიდებლობა ცალკე კომისარიატებისა.

მისაღებია მხედველობაში ის, რომ სახალხო კომისარიატების დანაწილება და შეუთანხმებლობა მათი მუშაობისა მოსკოვსა და სხვა ცენტრებს შორის შესაძლებელია საკმაოთ აღკვეთილ იქმნეს პარტიულ ავტორიტეტის საშვალეებით, თუ იგი გამოყენებულ იქნა საკმაო წინდახედულობით და მიუდგომლობით. ვნება, რომელიც შესაძლებელია მოგვაყენოს ჩვენ სახელმწიფოს გაერთიანებულ ნაციონალურ და რუსულ აპარატების ურთიერთობაზე. განუწომელათ და განუსახანდრეალათ უფრო მცირეა. ვიდრე ის ვნება, რომელიც მოგველის არამც თუ ჩვენ, არამც მთელ ინტერნაციონალს, აზიის ას მილიონიან ხალხებზე, რომელნიც სულ ახლო მომავალში უნდა გამოვიდნენ ისტორიულ ასპარეზზე. მიუტოვებელი იმპერტიუნინში იქნებოდა აღმოსავლეთის ამ გამოსვლის წინ, აღმოსავლეთის ამ გამოფხიზლების დასაწყისის დროს გაგვებათილება ჩვენი ავტორიტეტი მომავალში ჩვენი საკუთარი მცირე ერებისადმი უხეში და უსამართლო მოპარობით. დასავლეთის იმპერიალიზმის წინააღმდეგ შეკავშირება, რომელიც იცავს კაპიტალისტურ ქვეყანას—ერთი საქმეა. აქ არავითარი ყოვანი არ შეიძლება, და მე უნდმეტათ მიმანია იმაზე ლაპარაკი, რასაც მე ყოველ პირობის გარეშე ვამართლებ. სულ სხვა საქმეა, როცა ჩვენ თითონ ვიჩენთ იმპერიალისტურ განწყობილებას დაჩაგრული ერებისადმი, თუ გინდ მხოლოდ წვრილმანებშიც. რითაც სავსებით ვაქარწყლებთ მთელ ჩვენს პრინციპიალურ დაცვას იმპერიალიზმის წინააღმდეგ ბრძოლისა. და ხვალინდელი დღე მსოფლიო ისტორიაში იქნება სწორეთ ისეთი დღე, როცა საბოლოოთ გაიდგინებენ გამოფხიზლებული, იმპერიალიზმის მიერ დაჩაგრული ხალხები და როცა დაიწყება გადამწყვეტი ხანგრძლივი და მძიმე ბრძოლა მათი განთავისუფლებისათვის.

31 დეკემბერი 1922 წელი.

ლ ე ნ ი ნ ი.

- ს ტ ა ლ ი ნ ი: ასეთია ლენინის წერილი ნაციონალური საკითხის შესახებ.
- ტ რ ო ც კ ი: არის კიდევ ორი თუ სამი ბარათი, რომელიც მე დაუგზავნე თავის დროზე ცეკის წევრებს. ვლადიმირ ილიჩის წერილთან ერთად არის დართული კიდევ ორი თუ სამი ბარათი.
- ს ტ ა ლ ი ნ ი: მე ვკითხულობ ლენინის წერილს ტროცკისადმი—«პირადათ. ძალიან საიდუმლოთ. პატივცემულო ანხ. ტროცკი, მე ძალიან გთხოვთ მიიღოთ თქვენს თავზე ქართული საქმის დაცვა პარტიის ცეკაში. ეს საქმე ეხლა განიცდის სტალინის და ძერჟინსკის «დევნას» და მე არ შემძლია დავენდო მათ მიუდგომლობას. პირიქით—სრულებით წინააღმდეგ. თქვენ რომ დათანხმებულყოფით და ავლათ თქვენ თავზე ამ საქმის დაცვა, მე მაშინ დამშვიდებული ვიქნებოდე. თუ თქვენ რაიმე მიზეზის გამო არ დათანხმდებით, დამიბრუნეთ უკანვე მთელი საქმე. მე ამას ჩავთვლი თქვენს უთანხმოების ნიშნათ».
- ხ მ ე ბ ი: ეხლა კმაყოფილი ხართ?...

სტალინი: კომუნისტური სალაშქრო, ლენინი.

ხმა: ძალიან ცუდად დაიცვა.

სტალინი: შეიძლება მდივანის ტელეგრამაც წავიკითხოთ. აი ეს ტელეგრამაც: «ამხ. მდივანს, მახარაძეს და მათი ასლები ამხ. ტროცკის დაკამენებს. პარტივე-მულო ამხანაგებო, მთელი სულით და გულით ვადევნებ თვალყურს თქვენ საქმეს. აღმფოთებელი ვარ ორჯონიკიძის თავხედობით და სტალინის და ძერკინსკის წაქეზებით. ვამხადებ თქვენთვის წერილებს და სიტყვებს.

6 მარტი 1922 წელი.

ლენინი.

კიდევ რა წავიკითხო?

ტროცკი: ან გადაბეჭდვის დროს არის დამკვიდრებული მეცდომა. ან და იქ უნდა იყოს კიდევ ერთი წერილი, მაგრამ მე კარგადად მახსოვს, რომ უნდა იყოს წერილი ხელმოწერით არა «კომუნისტური სალაშქრო», არამედ «საუკეთესო ამხანაგური სალაშქრო».

ხმები: მეწერილმანე, შეიძლება გინდათ ლენინის ტექსტი შესცვალოთ.

ხმა: თვითმოყვარეობა.

სტალინი: დიხ, იქ ნათქვამია: «საუკეთესო ამხანაგური სალაშქრო».

რედაქციისაგან. ლენინის ანდერძის გამოც.

ჩვენ ზემოთ დავებუდეთ ლენინის ანდერძი ისე, როგორც ამას ავრცელებენ ქართველი კომუნისტ-პოლიტიკოსები საქართველოში, სრულიად შეუცვლელად. ეს ერთ-ერთი ოფიციალური ტექსტია. სტალინის მიერ ც.კ.ში წავიკითხული და დადასტურებული. აქ საყურადღებო ორი საკითხია: ერთი საერთო, პარტიის მოსალოდნელი რასკოლი, მეორე კერძო. საქართველოს შესახებ. ლენინის შიში რასკოლის სახეობით გამართლდა; ეს გათიშვა ხდება სწორედ მის მიერ ნაჩვენებ სოციალურ და პირადულ ხაზზე. ბოლშევიკების ტაქტიკური ჯამბაზობა, მათ მიერ დარბევა გლეხის მუშის სასარგებლოდ და მუშის გლეხის—სასარგებლოდ, ბოლოს და ბოლოს ჩაინგრა და მით მათი ზე-კლასიური პრეტენზია უნდადაგო გამოჩნდა. მარა თვით ეს ჯამბაზობა ხომ თვით ლენინის გამოგონლია. დაყრდნობა მუშაზე და გლეხზე ეს იყო მოძღვრება სოც. დემოკრატიის და არის დღესაც. მარა ეს იმ შემთხვევაში როცა მათ საერთო მტერი ყავს და რომლის დამარცხებას მათი ინტერესი მოითხოვს. ასეთი საერთო მტერი იყო თავად-აზნაურულ-პოლიციური რეჟიმი და მიწათმფლობელობა. კომუნისტებმა ამ მტერს მიაყოლეს თანამედროვე ვაჭრობა-მრეწველობაც, რომლის გარეშე გლეხის შეურწმუნება ვერ განვითარდება და მით თვით დაიჭირეს განდევნილი კლასების ადგილი. ახლა პარტია ყველგან ორივე კლასს და იმავე დროს სურს მათ დაეყრდნოს! მათი პოლიტიკა გაკოტრდა და დარჩათ ერთათ-ერთი მიწველი ძალა ბატონობის შესარჩუნებლად. ლენინმა თავის პოლიტიკას გამოუტანა სასტიკი განაჩენი. მარა ის ამას აძლევს ორი პარტი-მოყვარე ადამიანის კინკლაობის სარჩულს. ნამდვილად კი სარჩულია ბოლშევიზმის მთელი სოციალური პოლიტიკა. მისი მოძღვრება და საქმიანობა.

მეორე საკითხია ნაციონალური. ლენინი აღმფოთებულა ქართველი დერჟიშორების, სტალინის და ორჯონიკიძის, საქციელით. ის ნათლად ამბობს, რომ ეს ორი პიროვნება მთავარი მტერი ქართველი ერის. მისი უფლებების და დამოუკიდებლობის. ლენინი მომხრე ყოფილა მხოლოდ სამხედრო და საჯარეო საქმის გაერთიანების, დანარჩენ სფეროში კი საქართველო უნდა ყოფილიყო დამოუკიდებელი. ქრთი სიტყვით, ავტორიტეტულად ირკვევა, რომ ჩვენი ქვეყნის აოხრება და მიწასან გასწორება ჯულაშვილ-ორჯონიკიძის საქმეა, რომელთაც ძველი ბოლშევიკებიდან მიემხრო მხოლოდ მახარაძე და ჩერჩეტი ცხაკაია. ამას კარგად დაიმახსოვნებს ქართველი ერი. მარა ერთი ვიკითხოთ, თვით ლენინი კი ამ საქმეში უმწიკვლა? ვანა მისი დასტურით არ მოხდა საქართველოში შემოსევა და დაპყრობა? მართალია ამბობენ, რომ ამ ვლენინობის ინიციატივა სტალინის იყო. ეს ახლა სახეობით დასაჯერებელია, მარა ლენინის გადაჭრილი ნების წინააღმდეგ სტალინი რას გააწყობდა. ორში ერთია—ან ის პირდაპირ დაეთანხმა სტალინს ან და ეს აეზაკი მის ნებაზე მიუშვა. ორივე შემთხვევაში ისტორიული პასუხისმგებლობა მას აწევს და ამ შავ ლაქს მისი მერმინდლი ვალაშქრებით ავანაკების წინააღმდეგ ვერ წარეცხს. მისი სიტყვები: «ჩვენ, დიდი ერის ნაციონალები თითქმის ყოველთვის ისტორიულად დამნაშავენი ვრჩებით აურაცხელ ძალადო-

ბაში პატარა ერის მიმართ—სავსებით ხატავს მის და მისი პარტიის ქცევას საქართველოს მიმართ. ახლა როცა მისი პირდაპირი მემკვიდრე გახდენ სწორეთ მის მიერ ათვალწუნებული ყაჩაღები, ცხადია, ძალადობას ძალადობა მიემატა და ის ერთათერთ მართვის წესათ გადაიქცა. ქართველი ხალხის რბევა გრძელდება და გაგრძელდება მანამდე, სანამ სტალინ-ორჯონიკიძეს ამის საშუალება ექნებათ.

პ ა რ ტ ი უ ლ ი გ ხ ე ვ რ ე მ ა .

მ ე ლ თ ხ ე ა რ ა ლ ე გ ა ლ უ რ ი ყ რ ი ლ ო ბ ა .

(შთაბეჭდილებანი)

მიუხედავით იმისა, რომ ჩეკის მთელი ყურადღება საქართველოს სოც. დემოკრ. პარტიის განადგურებისაკენ არის მიქცეული, მიუხედავით იმისა, რომ ბერია-კახიანი ნასტიკი რეპრესიით უმასპინძლდება ჩვენი პარტიის წევრებს; მიუხედავით იმისა, რომ ხალხის ფულებს მილიონობით ხარჯავენ არალეგალურ ორგანიზაციათა აღმო-საჩენათ და მოსასპობათ, მიუხედავით იმისა, რომ ჩეკამ წამების უკანასკნელი ტენი-კა აამუშავა ჩვენი დაჟერილი ამხანაგების წინააღმდეგ, ათასობით ინვრიტებიან მებრძოლები და ათასობით იგზავნიან სალოცკაში და სხვა ცივ და მიყრუებულ რუსეთის მხარეში, მიუხედავით ყოველივე ამისა ამ «განადგურებულმა» და «გახრწნილმა» პარტიამ, როგორც ნამდვილმა რევოლიუციონურმა და მებრძოლმა პარტიამ, გადალახა ყოველივე დაბრკოლებანი, არ დაერიდა არავითარ საშიშროებას. და მოაწყო მეოთხე არალეგალური ყრილობა.

ყრილობას დაესწრო წარმომადგენლები საქართველოს ყველა კუთხიდან, ძველი და ახალი მებრძოლები, მუშები და გლეხები.

ერისა და პარტიის ინტერესებმა მათ დააფიქსა ჩეკის შიში, დახვრეტა და გადასახლება და შეჰყარა ისინი ერთად დღევანდელ საჰერ-ბოროტო კითხვების გამოსარ-კვევით და გადასაწყვეტათ.

თავმოყრილი დელეგატები გულის ფანქვალით მოელიან ყრილობის გახსნას... ყრილობას ხსნის ძველი რევოლიუციონერი, ჭალარა ამხანაგი. მისი წინადადებით ყრილობამ ფეხზე ადგომით პატივი სცა ბრძოლაში დაღუპულ ამხანაგთა ხსოვნას. შემდეგ გადავიდა საქმიან მუშაობაზე. საინტერესო იყო ამხანაგების ერთსულოვნება, დაფიქრება და სიძინჯე წამოყენებულ საკითხების გარჩევის დროს. ორი დღის განმავლობაში მთელი ექვსი სხდომა მოანდომა ყრილობამ კითხვების გარჩევას და მიიღო შესაფერი რეზოლიუციები.

ყრილობამ გაუკეთა წარსულ პარტიულ მუშაობას რევიზია, აღნიშნა მისი დადებითი და უარყოფითი მხარეები და გაითვალისწინა მომავალი მუშაობა.

ყრილობამ ხაზი გაუსვა იმ ერთსულოვნობას, რომელიც სუფევს საქართველოში მომუშავე რიგებს შორის, შეეხა საზღვარგარეთელ ამხანაგებში შექმნილ მდგომარეობას და არასასურველათ სცნო იქ ზოგიერთი ამხანაგების მოქმედება.

აღსანიშნავია ის, რომ ყორდანია და რამიშვილის მუშაობა, როგორც პარტიის ბელადის, ერთხმათ იქნა დადასტურებული.

ყრილობამ აირჩია ახალი ცეკა და საკანტროლო კომისია.

ამხანაგები, კმაყოფილი ყრილობის ნაყოფიერი მუშაობით, დაიშალენ იმ იმედით და ღრმა რწმენით, რომ შორს აღარ არის ქაში საქართველოს განთავისუფლებისა, როცა საშუალება გვექნება პარტიულ ყრილობების თავისუფლათ მოწვევა.

ჩვენ ღრმათ გვრწამს, რომ ისეთი პარტია, როგორც არის საქართველოს სოც.-დემ. მუშათა პარტია, ყოველთვის იღვამება თავის მოწოდების სიმაღლეზე, მას ვერ შეაწინებს ვერავითარი რეპრესიები, მისი მეთაურობით ქართველი ხალხი იგემებს გამარჯვებას.

მეოთხე არალეგალური ყრილობის მშვიდობიანათ ჩატარება ამ ჯოჯოხეთურ პირობებში მორიგი გამარჯვებაა საქართველოს მტრებზე. ჩვენ ვამაყობთ ამ გამარჯვებით.

დღე, მტერმა ისისინოს, გვაგინოს გელანძლოს, ჩვენ ჩვენსას ვაკეთებთ, ვაკეთებთ იმ იმედით, რომ გვწამს გამარჯვება ჩვენია.

გაუმარჯოს ჩვენს პარტიას.

ერთი დამხმარე თაგანი.

საქ. ს.-დ. მ. პარტიის და საქ. ასაფგ. მარქ. ორგანიზაციის ყველა წევრებს.

ც ი რ კ უ ლ ი ა რ უ ლ ა თ.

ამხანაგებო, მტერი არავითარ საშუალებას არ ერიდება ჩვენს წინააღმდეგ ბრძოლაში. ჩვენ ორგანიზაციის წევრებში პროვოკატორების გაჩენა, აი მთავარი მიზანი ჩეკისა ჩვენს დასასუსტებლათ და დასამარცხებლათ.

ჩვენი პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა მიიღო რა ეს მხედველობაში, ამას წინათ ჩაატარა პარტიის წევრებში რადიკალური წმენდა, რომლის შედეგი იყო რამდენიმე საექვეო პირის და რამდენიმე აშკარა პროვოკატორის იზოლირებაში მოქცევა. ყველამ იცის ალბათ ისტორია და ვით ღუ შ ა უ რ ის ა და ი ო ს ე ბ ხ ა ტ ი ა შ ვ ი ლ ის, რომლებიც ჩვენს ორგანიზაციაში ჩეკის დავალებებს ასრულებდნენ. მაგრამ ჩეკას იმედეები არ გაუშართლა, პროვოკატორები გამოაშკარებულ იქნენ და გამოირიცხნენ ორგანიზაციიდან. მტერი მაინც თავისას ცდილობს. რაკი ორგანიზაციაში ვერაფერი გააწყვეს, რაკი ჩვენს რიგებში პროვოკატორები ვერ იშოვოს, ესლა ეს ერის მოღალატენი და მუშათა კლასის გამყიდველები თავისი გაძევებული ჯაშუშების საშუალებით ცდილობენ ჩვენი ნამდვილი ორგანიზაციების გვერდით შექმნან თავისი «ორგანიზაციები» იმ ამხანაგებისაგან, რომლებიც უბრალო ტენიკური მიზეზების გამო ორგანიზაციების გარეშე არიან დარჩენილი.

აქ თფილისში შემდგარია ასეთი ჯგუფი, რომელთაც მეთაურობს ჩეკის აგენტები. ესენი თავის თავს უწოდებენ სოც.-დემოკრატიულ პარტიის საორგანიზაციო კომიტეტს, ასალებენ ყალბ საწევრო ქვითარებს, სცემენ მანდატებს ვილაც ელგუჯას ხელის მოწერით და ქმნიან ათასგვარ გაუგებრობებს ჩეკის დირექტივების თანახმათ. განსაკუთრებით ეს სინიდისგაყიდულები ეტანებიან ახალგაზდებს.

ჩვენ ვაფრთხილებთ ყველა ამხანაგებს და გულწრფელ თანამგრობობთ, რომელთაც სხვადასხვა დღევანდელ ჯოჯოხეთურ პირობებში ადვილათ გასაგებ მიზეზების გამო, ჩვენს ორგანიზაციების კარები ვერ უნახავთ, ერიდონ ასეთ პროვოკატორებს.

ყველამ, ვისაც სურს ჩვენს ორგანიზაციაში შესვლა და გულწრფელათ ბრძოლა დაუნდობელ მტრის წინააღმდეგ, დროებით, სანამ კარგათ ნაცნობ საიმედო ამხანაგის საშუალებით არ უპოვია ჩვენი ორგანიზაციების კარები, ვურჩევთ თავი შეიკავონ და არ გაყვენ არავის, ვინც მას თითქმის ორგანიზაციაში ჩასაწერათ ეპატიყება.

ვაფრთხილებთ ყველას გამოიჩინონ სიდიინჯე, რომ არ წამოგონ პროვოკატორების ანკვებს და არ მოხვდენ ჩეკის კლანჭებში.

სიფრთხილე, სიფრთხილე, და კიდევ სიფრთხილე ამხანაგებო.

საქართველოს ს.-დემ. მ. პარტიის ცენტრალური კომიტეტი.

საქარ. ახ. მარქს. ორგ. ცენტრალური კომიტეტი.

ასვია ორთავე კომიტეტების ბეჭედი.

ბ ა რ ტ ი უ ლ ი ს ტ ა მ ბ ე შ ი.

1924 წლის შემდეგ ჩავარდა შემდეგი არალეგალური სტამბები:

- 1924 წლის ნოემბერში თფილისში—ასოთ-ამწ. ათაბეგოვი და თარგამაძე.
- 1925 წ. ივნისში, ქუთაისში—ასოთ-ამწ. კვანტალიანი, ქებულაძე და ტყეშელაშვილი.
- 1925 წლის აგვისტოში, თფილისში—ჩოჩია.
- 1926 წლის თებერვალში, თფილისში—გიორგი ასლამაზაშვილი.
- 1926 წელს თფილისში—მუსავატელების—ფირუდინ გაჯიევი.
- 1927 წელს თფილისში—ვასო კაკუტაშვილი.
- 1927 წლის პარილში, ხუგდიდში.

ივნისი 1927 წელი.

ყ ა ლ ბ ი ჩ ე რ ვ ე ნ ე ბ ი ს ს ა ქ მ ე.

გასულ ზაფხულში გერმანიაში დაქერილ იქნა ყალბი ჩერვონცებით და მიწერ-მოწერით ვინვე სათადირაშვილი, პიროვნება სრულიათ უცნობი ქართველ ემიგრაციაში. ჩვენ მიერ შეკრებილ ცნობებიდან გამოირკვა, რომ ეს პირია ქუთაისელი ქართველი კათოლიკე; სწავლობდა ომის დროს გერმანიაში კათოლიკურ სასწავლებელში.

რევოლუციის შემდეგ მოხდა მისი ევაკუაცია ქართველ ტყვეებთან ერთად სამშობლოში; საქართველოში რას აკეთებდა ის—ჩვენ არ ვიცით, მხოლოდ ვიცით, რომ ამ ერთი წლის წინ ჩამოსულა საქართველოდან ბოლშევიკური პასპორტით და დასახლებულა მიუნხენში, სრულიად გამდგარათ ქართულ ემიგრაციისგან გერმანიაში. მას ნუნუცხადებია გამოძიებლის წინაშე, რომ ის მუშაობდა არა საკუთარი ჯიბისათვის, არამედ საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტისათვის, რომლის მეთაურია შალვა ქარუმიძე და სპირიდონ კედიას. აი ეს განცხადება ხელზე დაიხვია გერმანიის პრესამ, გაბერა და ქარუმიძე-კედიას გვერდით მოათავსა საქართველოს განმათავისუფლებელი ყველა მებრძოლი ორგანიზები: ნაციონალური მთავრობა, კავკასიის განმათავისუფლებელი კომიტეტი, პოლიტიკური პარტიები და სხვა. მისი მიზანი იყო საქართველოს საქმის დაფლვა, მისი მორალური პრესტიჟის დაცემა და მით მოსკოვისათვის ერთნაირი საშინაურის გაწევა. საბედნიეროდ, ჩვენ წინდაწინვე დაგვიჩინა თვით ბოლშევიკების წყალობით გამოცხადებული, რომ აღნიშნულ პირთა ჯგუფთან არაფერი საერთო არა გვაქვს და ამიტომ ამ ცილისწამების კამპანიას აღარ მიეცა მოსალოდნელი გასავალი. ირკვევს, რომ სათადირაშვილთან ჰქონია პირადი კავშირი ქარუმიძეს, ხოლო ამ ეპეტატონის ფიზიონომია კაი ხანია გამორკვეულია: ის თავის პარტიიდან გამორიცხულია: «მის ყოვლად მიუღებელ ზნეობრივად და პოლიტიკურად მოქმედების გამო» ჯერ კიდევ 1924 წლის მაისიდან (ოსმალეთში დაპატიმრებულ იქნა მოტაცებულ ბრილიანტის გასაღებისათვის), როცა ვეშაველის გახეით გამოვიდა, ის მიემხრო მას, რის შესახებ გახეითშია იყო განცხადებული. შემდეგ როგორც სჩანს გააბა კავშირი პარიზთან და ააწყო სათადირაშვილის საშუალებით ყალბი ჩერვონცების ფაბრიკაცია. ისმება საკითხი, ვისი დავალებით? მართლა ბ. სპ. კედიასი, თუ ამ საქმეში ფართო ხელეხს აფათურებს თვით მოსკოვის მთავრობა? მას შემდეგ, რაც გეპუტს ფართო პროვოკაციების ამბები გამოქვეყნდა, სრულიად მოსალოდნელია ჩერვონცების პროვოკაცია და ეს მით უფრო. რომ ამით მოსკოვის ხაზინა ერთ კაპეისაც არ კარგავდა, ხოლო ევროპიელთა გასულელება და გაყვლედა ამ საშუალებით მათ რა ენადელებოდათ. ჩვენ ჯერ კიდევ გასულ ზაფხულში გეპონდა ცნობა საქართველოდან, რომ იქ ბოლშევიკებმა სცადეს ჩვენი ამხანაგების ჩათრევა ყალბი ჩერვონცების ბეჭდვაში, მაგრამ პარტიამ გაიგო თავის დროზე და ეს პროვოკაცია ჩაუშალა. რა გასაკვირია, რომ ამ ხალხს ესევე საქმე დაეწყო ევროპაში.

ქარუმიძე დღეს დამალულია, ვისი და რის საშუალებით, არავინ იცის. რაც შეეხება მეორე დასახელებულ პირს, ბ. კედიას, ჩვენ არაფერი არ ვიცით მის ამ საქმეში მონაწილეობისა, თუ არ გამოძიების ცნობა. მაგრამ როგორც არ უნდა იყოს, ისიც გამოძიებულია მისივე პარტიიდან და არც ერთი ორგანიზაცია არ იცნობს მისი ჯგუფის მოღვაწეობას და არც მის პასუხისმგებლობას კისრულობს. ერ.-დემოკ. პარტიის პარიზის კომიტეტმა გამოაქვეყნა «მამულიშვილი» და შემდეგ «დამ. საქ.»-ში შემდეგი ცნობა: «რაც შეეხება ბ. კედიას, რომელმაც შეწყვიტა კომიტეტთან ყოველივე კავშირი ჯერ კიდევ 8 ნოემბერს 1925 წ. და რომლის მონაწილეობა ყალბი ფულის მოჭრაში ჩვენ საეჭვოდ მიგვაჩნია, ის გაძევებული იქნა პარტიიდან...» «უნიანიდან ბ. კედიამ, 8 ნოემბერის 1925 წ. თავის წერილის შემდეგ შეწყვიტა ყოველივე კავშირი კომიტეტთან, და ამ დღიდან პირდაპირ უარპყოფს ერ.-დემოკ. პარტიის ძირითად პრინციპებს, მის ტაქტიკას, და განუწყვეტლევ ებრძვის კანონიერ მთავრობის ირგვლივ ყველა პარტიას შეთანხმებით შემდგარ ეროვნული ფრონტის მთლიანობას». ეს ჩვენი შინაური ურთიერთობა ამ გამდგარ ხალხთან ევროპიელებმა, რა თქმა უნდა, არ იცის და ამიტომ ადვილი შეიქნა მათ გვერდზე ჩვენი გახვევა.

არავინ ისეთი მორალური ზარალი ჩვენი საქმისათვის არ მიუყენებია, როგორიც მიაყენა მას სათადირაშვილმა, ქარუმიძემ და კომპანიამ. მათ პირნათლათ შეასრულეს, შეგნებულათ თუ შეუგნებლათ, ჩვენი დაუძინებელი მტრების პლანები. ბოლშევიკებმა ყველა თავისი მოწინააღმდეგე ემიგრანტები მოთოკეს, ერთად ერთ ქართველ ემიგრანტებს ვერაფერი მოუხერხეს, მათ დრომას და მათ პრესტიჟს ვერაფერი დააკლდა, აი, ეხლა ქარუმიძის მსგავს საეჭვო პიროვნებათა საშუალებით მიგნიდან გვებრძვიან. რასაკვირველია, ნაციონალურმა მთავრობამ და ჩვენმა პარტიამ მიიღეს შესაფერი ზომები ამ ინსინუაციის გასაფანტავად ევროპიულ პრესაში.

ყალბი ჩერვონცების საქმით ისარგებლეს, რა თქმა უნდა, ექსპროპრიაციის, ძარცვის და ყალბი ფულების პროფესიონალებმა, რუს-ქართველ ბოლშევიკებმა და ასტე-

ნეს განგაში. თავის სიყალბის გასასაღებლათ მათ სათადირაშვილი ციკი წაღრაშვილათ გადააკეთეს და თავისი უწმინდური ხელებით სიმართლის და სიწმინდის მატარებელს შეეხნენ. არა გვგონია საქართველოში ეს მათი ცილისწამება ვინმეს დაეჯერებოდეს.

სასამართლო საბოლოოთ გამოარკვევს ამ საქმის ნამდვილ სულის ჩამდგმელთ და ის ქართველები, რომლებიც დამნაშავენი აღმოჩნდებიან. მთელი საქართველოს მიერ იქნებიან შეფასებულნი, როგორც მისი მტრები და ზურგში მახვილის ჩამცემნი.

ქართველ კომუნისტების მღვრიე საზიზღრობა.

ბოლშევიკები არავითარ საზიზღრობას არ ერიობიან, ეს ჩემთვის ცნადი იყო ყოველთვის. ისინი საზიზღრობას სჩადიან სწორეთ იმიტომ, რომ თავიანთი მოკლე უკუთ პკონიათ, რომ საზიზღრობით მიზანს მიაღწევენ და იგი გამოუშვარავებლი დარჩება.

ამით უნდა ავხსნათ ის გასაოცარი ამბავი, რომ ვილაღ ახალგაზდა ქართველი ქათოლიკე სადათირაშვილი, რომელიც დაჭერილია ფრანკფურტში ყალბი ფულების დამზადების გამო და რომელიც მენშევიკებისაგან ისეა დაშორებული, როგორც ბოლშევიკები სინდისისაგან. მენშევიკ საღირაშვილად გადანათლეს.

სურვილი აზრის დასაბამიაო. ჩვენებურ ბოლშევიკებს კი დიდი სურვილი აქვთ ქართველი ხალხის განმათავისუფლებელ მოძრაობას და მის მეთაურს სოც. დემოკრატისა როგორმე ჩირქი მოსცხონ. ამისთვის ისინი მართლაც არავითარ საშუალებას არ ერიდებიან. და აი საუკეთესო შემთხვევა:

გერმანიაში დაიჭირეს ვინმე სადათირაშვილი ყალბი ჩერვონცების დამზადებისათვის. ეს ცნობა მივიდა საქართველოშიც. მოკლე უკუთ ქართველ კომუნისტებმა სასწრაფოთ მოისაზრეს: თუ ჩეკაში პავლეს სავლეთ გადაქცევა ერთ წუთში შეიძლება, რატომ სადათირაშვილის სიღირაშვილათ გადაკეთება არ შეიძლება? რაა ისეთი რაც კომუნისტებს არ შეეძლოთ? მაღლობა ღმერთს. საბჭოთა კავშირში არც სიტყვის, არც პრესის და არც სხვა «ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული» თავისუფლება არ არსებობს. თავისი ვანზრახვა წამსვე საქმეთ აქციეს და ასტეხეს ერთი ალიაქოთი, ჰკრეს ბუკსა და ნალარას.

ჯერ, უკაცრავათ პასუხია, გაწეთ «კომუნისტის» № 265-ში მოათავსეს ვოლფის საავენტოს დეპეშა 21 ნოემბრიდან, საცა სადათირაშვილის შავიერ საღირაშვილი ჩასწერეს, გაუსვეს რა ჩემს გვარს მსხვილი ხაზი. ამავე დროს, რათა ექვი არავის შეუვიდეს, რომ სწორეთ მე შემეხება დეპეშის ცნობა რედაქცია შენიშვნაში აუწყებს მკითხველებს, რომ საღირაშვილი სახალხო გვარდიის მთავარ შტაბის ვეკრი იყო.

ასე დაწყებულ საქმეს აგრძელებს მამია ორახელაშვილი. ის ა. კ. კომუნისტურ ორგანიზაციების მეტუთე ყრილობებს მოხსენებას აკეთებს და სხვათა შორის ყრილობას ქართველ მენშევიკების მიერ ყალბი ფულების დამზადების ისტორიასაც უაზბობს, მოჰყავს რა უტყუარ ფაქტათ მენშევიკ საღირაშვილის დაჭერა ქ. ფრანკფურტში. ამის შემდეგ კი გაზ. «კომუნისტი» № 266 უკვე სარედაქციაო წერილს თხზავს «დეტრედინგის არამზადების-ს სათურით და ასეთ «გამანადგურებელ» დასკვნას აკეთებს: «ამ სისხლის სამართლის საქმის «გაჩარხვაში» ერთმანეთს ხელი გაუწოდეს დეტრედინგმა და მისმა ავენტებმა ერთი მხრით და ქართველ ემიგრანტებმა მენშევიკებმა და სხვებმა, მეორე მხრით. ყორდანიები თავს ვერ გაიმართლენ იმაზე მითითებით, თითქო მენშევიკი საღირაშვილი, რომელიც ყალბი ჩერვონცების დამზადების ერთი მთავარი «გმირთავანია» დამოუკიდებლად მუშაობდა. საღირაშვილი «საქართველოს ეროვნულ მთავრობასთან» დაახლოებულ ყოფილა და აშკარაა, რომ ამ «მთავრობის» წრეებთან შეთანხმებით მუშაობდა».

რამდენ ხანს ვაგრძელებდა ეს თარეში, ჯერ არავინ იცის. ქართველ კომუნისტებისათვის ძნელი არიყო მათი აქაური, ბერლინის, ავენტებისაგან დანამდვილებით შეეტყუათ, თუ რა ნათესაობა ჰქონდა ჩემს გვარს სადათირაშვილის გვართან. მაშინ ისინი სულ ადვილად გაიგებდნენ, რომ მე, მენშევიკი საღირაშვილი, მათი—სოციალიზმის და კაცობრიობის საუკეთესო იდეალების წამბილწელების—დაუქინებელი მტერი, სრულიდაც დაჭერილი არა ვარ და მათ მიერ სამშობლოდან გამოდევნილი, ჩემს სა-

სურველ და სასარგებლო მუშაობას მოშორებული, უცხოეთში, ჩემთვის შეუწყვეტლად პირობებში, ემიგრანტის მძიმე ყოფას ვეწევი.

მაგრამ რას ვამბობდი განა ამ შარალთან და მართლა არამზადა ხალხს ჭეშმარიტება აინტერესებს? განა ეს მათი ყოველივე საშუალების წინაშე დაუხველობა არაა მიზეზი იმისა, რომ მათ რიგებში ცოტაოდენ პატიოსან მუშაკს აღარ დაედგომება? განა მრავალნი თვით ბ-ბს შორის, ვინც მე მიცნობენ პირადათ, დარწმუნებულნი არ არიან, რომ მე სრული ჩემის არსებით წინააღმდეგი ვარ, არა თუ ყალბი ფულებით, არა მედ საზოგადოთ რომელიმე არა საკადრისი საშუალებით ბრძოლისაც კი? მაშ რას მივაწეროთ მათი მორიგი საწინააღმდეგობა? ან იქნებ, მთელი ეს ყალბი ჩერვანცების ისტორია წინეთ გამომზომილი და გამომანგარიშებულია მათ მიერ? ამ საქმეს რომ პროვოკაციის სუნი უდის, ამას გვაფიქრებინებს მისი ზოგიერთი მომენტები. მაგრამ ვაძალათ გამოძიებას და სასამართლოს. პროვოკაცია რომ ბოლშევიკების «მუშაობის» სისტემაში შედის, ეს ახლა ყველამ იცის. მხოლოდ ისიც ცნობილია, რომ პროვოკაციას საბოლოოდ არას დროს თავის მიზნისთვის არ მიუწევეია. ამ იარაღის ძალა მხოლოდ მოკლე გონების და საეჭვო ზნეობის ხალხს სჯერა.

დ. ხატირაძევილი.

მექრთამეობა ზაქესში.

თფილისიდან იწერებიან:

გვაქვს სარწმუნო ცნობები, რომ ზაქესში დიდ მექრთამეობას ჰქონია ადგილი. მთავარი მექრთამეები არიან შ. ელიავა, ინჟ. ბ. ჭიჭინაძე, მიქელაძე (ჭიჭინაძის მარჯვენა ხელი, კაცი მეტათ გაიძვერა და უსინდისო) და ტენიკოსი ბენდუქიძე. ეს უკანასკნელი უშუალოთ დაკავშირებულია მოიჯარადრეებთან და იმათგან ღებულაობს ფულს, რომელიც გადადის მიქელაძის ხელში; ეს უკანასკნელი კი ამ ფულს ანაწილებს «სამართლიანათ» ოთხ დასახელებულ პირს შორის. მგ. ზაქესის საგუბრის მარტოა ხელფასი უდრის მილიონ მანეთს, რომელმაც გაიარა მიქელაძის ხელში. მან აქედან აქაფა 7 პროც. ვითომ «სხვა და სხვა ხარჯებისათვის» და გაანაწილა «ამხანაგათა» შორის. ასე იღებდენ ყველა სამუშაოდან, ხოლო მასალებიდან «ჩამორჩენა» კიდევ სხვა არის. ამ საქმის გამო დაპატიმრებულია ორი მოიჯარადრე გეგეშიძე და ანდროვი, აბრალეებენ ქრთამის გაცემას. მაგრამ მოვლიან გაშვებას. მათი ზრით ეს ისეთი «დიდი საქმეა» და ისეთი სკანდალი იქნება, რომ ამას მთავრობა თითონ დამალავს.

მართლაც და ელიავას და ჭიჭინაძეს ხომ ვერ მისცემენ პასუხის ვებაში. ჩეკა გაკვირვებულია, როგორ ააშენა სახლი მიქელაძემ. მაგრამ რადგან კვალი უფრო ზევით მიდის, ისიც აღარ ედავება.

სოსიკოვ გეგეშკოვო.

ჩვენს მეგობარს და თანამშრომელს, ვეგენი გეგეშკოვოს და მის ოჯახობას თავს დაატყდა უღრმესი მწუხარება: სიკვდილმა გამოსტაცა მათ ერთადერთი ვაჟი 16 წლის სოსიკოვ ლიციის შეგირდი, ყველასაგან საყვარელი, მშვიდი, დარბისელი და მოსიყვარულე. მრავალ გზის და ხანგრძლივი ავითმყოფობით დასუსტებულმა ნორჩ გულმა მოულოდნელათ შესწყვიტა ცემა და ძვირფასი შვილი სამიოდ წუთის განმავლობაში ჩაელია ხელში სასოწარკვეთილ მამას.

სოსიკოს დასაფლავებას მედონ-ვალ-ფლერიში (პარიზსა და ვერსალს შუა) პარიზის თითქმის მთელი ქართველობა და აგრეთვე მრავალი უცხო ტომის მეგობარ-ნაცნობები დაესწრენ. თუ უსამზღვრო გლოვაში თანაგრძნობა ნუგეშის მცემელია გაუბედურებულ მშობლებს მსურვალე თანაგრძნობა მიუძღვნეს მათ უანლოვს მეგობარ-ამხანაგებმა. ჩვენ დარწმუნებული ვართ, რომ არა ნაკლებათ თანაუგრძნობენ მათს პირად უბედურებას მათი მეგობრები და ამხანაგები საქართველოში.

Rédaction et Administration:

M-r. D. Charachidsé.

10, rue Jules-Ferry, Leuville-s-Orge (S.-et-O.)

Le Gérant: G. - A. Bernard,

Imprimerie « La Gazette de S.-et-O. » — Arpajon